

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Zlaté pravidlo morálky v praxi

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

REHABILITACE

Autor: Tereza Prášková

Vedoucí práce: doc. MUDr. Jiří Šimek, CSc.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem *Zlaté pravidlo morálky v praxi* jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne: 4. 5. 2021

.....

Tereza Prášková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce váženému panu doc. MUDr. Jiřímu Šimkovi, CSc., za odborné vedení mé bakalářské práce, za trpělivost, cenné rady a připomínky, čas a energii, které mi věnoval. Mé největší díky patří mým blízkým, rodině a přátelům, kteří mi poskytli tolik potřebné a tak skvělé životní podmínky, a bez jejichž laskavé pomoci a opory by nebylo možné práci dokončit. Mé velké poděkování patří v neposlední řadě všem informantům, kteří se podíleli na výzkumném šetření, za jejich čas, upřímnost a ochotu podělit se o své vnitřní postoje, názory a zkušenosti.

Zlaté pravidlo morálky v praxi

Abstrakt

Zlaté pravidlo morálky je univerzálním vzorcem lidského chování, které ukládá nečinit druhým to, co sami nechceme, aby druzí činili nám.

Tato bakalářská práce se zabývá pohledem na morálku, etiku a jejich aplikaci v běžném životě člověka. Současně mapuje některá složitá etická a morální rozhodnutí, například v problematice lidského svědomí a cti.

Dále se tato práce věnuje člověku a jeho sebereflexi a problematice vnímání dobra a zla. V této práci je také možné nalézt související informace o právu, normách a zákonu a shrnutí současných mravních norem, morálce v náboženství a informace o kategorickém imperativu, jak je nazýván zákon mravnosti.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat argumenty, které informanti nejčastěji používají pro své morální jednání a jakou roli v jejich rozhodování hraje zlaté pravidlo morálky. Tyto cíle a závěry jsou pak shrnuty v závěrečné části této práce.

Pro praktickou část byl zvolen kvalitativní výzkum, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Výsledky byly zpracovány pomocí metody vytváření trsů, která slouží k seskupení určitých výroků do skupin dle společných znaků.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že se informanti zlatým pravidlem morálky ve většině případů řídí, byť v teoretické rovině o něm povědomí nemají, a že motivací k jejich morálnímu chování je z největší části jejich svědomí, nebo vnitřní principy.

Tato práce může být v sociální práci přínosná, coby sonda do uvažování lidí.

Klíčová slova

Zlaté pravidlo morálky; morálka; morální jednání; pravidla; pudy; právo; kategorický imperativ; shoda; etika.

The golden rule of morality in practice

Abstract

The golden rule of morality is a universal pattern of human behavior that requires us not to do to others what we do not want others to do to us.

This bachelor thesis deals with a view of morality, ethics, and their application in everyday life. At the same time, it maps some complex ethical and moral decisions, for example in the field of human conscience and honor.

Furthermore, this work deals with man and his self-reflection and the issue of perception of good and evil. In this work, it is also possible to find related information about, norms and law and also a summary of current moral norms, morality in religion, and information about the categorical imperative, as the law of morality is called.

The aim of this bachelor's thesis is to map the arguments that informants most often use for their moral behavior and what role the golden rule of morality plays in their decision-making. These goals and conclusions are then summarized in the final part of this work.

Qualitative research, the method of questioning, and the technique of semi-structured interview were chosen for the practical part. The results were processed using the method of creating tufts, which is used to connect certain statements into groups according to common features.

From the results of the research, it is clear that informants follow the golden rule of morality in most cases, although they are not aware of it in theory. The motivation for their moral behavior is mostly their conscience or internal principles.

This work can be beneficial in social work as a probe into people's thinking.

Key words

The golden rule of morality; morality; moral behavior; rules; norms; law; categorical imperative; conformity; ethics.

OBSAH

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Zlaté pravidlo morálky	9
1.2 Etika	12
1.2.1 Historie etiky a vybrané směry	12
1.2.2 Etická dilemata	15
1.2.3 Svědomí a čest	15
1.3 O člověku	16
1.3.1 Člověk a sebereflexe	16
1.3.2 Dobro a zlo.....	17
1.3.3 Chtění a inteligence	19
1.3.4 Pudy	20
1.4 Výchova	21
1.5 Mezilidské vztahy	23
1.5.1 Svoboda	24
1.5.2 Manželství.....	24
1.5.3 Nevěra.....	25
1.6 Norma a zákon	25
1.6.1 Právo	26
1.6.2 Současný stav mravních norem	27
1.7 Svoboda, vůle, moc	28
1.8 Morálka a náboženství	28
1.9 Kategorický imperativ, čili zákon mravnosti.....	29
1.9.1 Rozum.....	30
2 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	32
3 METODIKA VÝZKUMU	33
3.1 Charakteristika výzkumného souboru.....	34
3.2 Realizace výzkumu	35
3.3 Způsob zpracování dat	35
3.4 Etika výzkumu	36
4 VÝSLEDKY	37
4.1 Výsledné trsy.....	37
4.1.1 Trs 1: Pocity a postoje vůči druhému	37
4.1.2 Trs 2: Obecné morální principy	39
4.1.3 Trs 3: Uznané normy	41

4.1.4	Trs 4: Empatie k sobě	42
4.1.5	Trs 5: Povědomí jednatlivce o zlatém pravidle morálky	43
5	DISKUZE	47
6	ZÁVĚR	53
7	SEZNAM LITERATURY	54
8	SEZNAM PŘÍLOH	57
9	SEZNAM ZKRATEK	60

ÚVOD

Morálka je v dnešní době často diskutovaným tématem. Je součástí každodenní morality jednotlivce. Zlaté pravidlo morálky, neboli „nečiň druhým to, co nechceš, aby oni činili tobě“, je jednoduchým vnitřním morálním kodexem každého z nás a v této bakalářské práci se pokusím objasnit důvody k jeho (ne)aplikaci v každodenní praxi.

Toto téma jsem si vybrala proto, že mne vždy zajímala filosofie, etika a možnost jejich propojení s prací sociálního pracovníka. Zaujaly mne přednášky doc. MUDr. Jiřího Šimka, CSc. na vysoké škole, které ve mně probudily hlubší zájem o toto téma. Proto jsem si toto téma poté vybrala ke zpracování v rámci své bakalářské práce, kterou zde nyní předkládám.

Sociální pracovník se ve své praxi denně setkává s množstvím dilemat a nutně k nim musí zaujmout nějaký postoj. Tato práce snad proto bude moci sloužit jako sonda do uvažování běžných lidí a jako objasnění příčin, vedoucích k jejich chování. Předkládaná bakalářská práce se proto bude zabývat odhalením vnitřních morálních postojů lidí a důvodů, které k nim vedou.

Hlavním cílem bakalářské práce bude zmapovat chování a rozhodování jedinců ve chvílích, kdy byli vystaveni morálním dilematům, zjistit, které argumenty pro morální jednání používají informanti nejčastěji a jakou roli v jejich argumentaci hraje zlaté pravidlo morálky.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Zlaté pravidlo morálky

Pro správné pochopení zlatého pravidla morálky je nutné si nejdříve definovat pojmy morálka, moralita, morální chování.

Morálka

Výraz **morálka** lze etymologicky odvodit z latinského slova „*mos*“, v plurálu „*mores*“, kterému odpovídá české slovo „*mrav, zvyk, obyčej*“, popřípadě i „*způsob*“ (Simple, 2016).

V původním slova smyslu, jak píše Jankovský (2003), znamená morálka především zákony a předpisy, tedy vůli, jež je člověku uložena autoritou. Morálka je tedy, dle autora, souborem uznávaných mravních norem, které vycházejí z určitého chápání mravních hodnot a jejich povahy. Soubor těchto ideálů, kterými se lidé řídí je podmíněn jejich kulturou a historií a v každé době podléhá kontrole, a to jak vnější (sociální), tak vnitřní (svědomí) (Jankovský, 2003).

O rozdělení morálky na vnitřní a vnější hovoří ve své knize i Šimek (1995). Morálku zde autor vysvětluje jako vodítko, díky kterému člověk ví, jak se v určitých situacích zachovat. Morálka je tedy dle Šimka (1995) souborem norem, které stanoví, co je dobré a co špatné, přičemž každý člověk má svou vlastní morálku, a je nutné uvědomit si, že morálka jednoho může být odlišná od morálky druhého, protože každý člověk prošel jinou výchovou a jiným mravním poučováním. „*Morálka je a bude důležitou součástí lidského myšlení a cítění, protože nejde pouze o návod k chování, ale je současně i omluvou pro toho, kdo se zachová podle této normy, a ono to špatně dopadne*“ (Šimek, 1995, str. 157).

Morálka podle Jankovského (2003) porovnává lidské chování s lidským svědomím z hlediska dobra a zla, a morální jednání je to, které je shodné s vědomím toho, kdo jedná. Mluvíme tedy o mravnosti jednotlivce, ne o mravnosti všeobecné, kterou nelze objektivně posuzovat, neboť nikdo neumí skutečně nahlédnout do svědomí druhého člověka, které lze objektivně hodnotit pouze dle platných norem, tedy morálky (Jankovský, 2003).

Morálka je dle Šimka (2015) složitý, komplexní fenomén, který se týká jak jedince, tak i společnosti, rozumu i citů. Morální rozhodování probíhá na vědomé i

nevědomé úrovni a může být dalekosáhle ovlivněno nejrůznějšími ideologickými tlaky (Šimek, 2015).

Šimek (2015) dále uvádí, že svou morálku mají všichni, ať už se jedná o lid prostší, či ctnostný a že pokud chceme člověku porozumět, musíme se problematikou morálky nutně zabývat, ačkoliv tím riskujeme, že dané téma nebudeme z důvodu vysoké náročnosti schopni plně uchopit (Šimek, 2015).

Jankovský (2003) se touto složitostí ve své knize nenechává zaskočit a vysvětluje, že je vhodné morální vědomí kultivovat a rozvíjet, například způsobem výchovy nebo sociálními faktory. Cílem by podle autora mělo být, aby každý jedinec konal dobro pro dobro samé, a proto morálku tímto můžeme označit za spravedlnost v praxi – člověk jedná mravně a dobře ne proto, že musí, ale kvůli sobě. Cílem je, aby tlak na morální chování pocházel zevnitř každého z nás, nikoli zvenčí (Jankovský, 2003).

Ve své publikaci *Etika pro pomáhající profese* uvádí Jankovský (2003, str. 25) zajímavou definici přirozené morálky, která vysvětluje předchozí odstavec: „*Základem přirozené morálky je obecně řečeno povinnost, aby člověk byl člověkem, se vším, co k tomu patří, v duchu univerzálně přijímaného pravidla nečinit jiným to, co nechci, aby bylo činěno mně.*“ Toto jednoduché učení je obecně přijímáno jako platné ve společnosti, kdy pravidlo „nečinit jiným to, co nechci, aby bylo činěno mně“ je v různé formě znění součástí našich životů již od útlého dětství (Jankovský, 2003).

Úplným základem morálního jednání je soucit (Tugendhat, 2004).

Chápání jakéhokoli lidského jednání není jednoduché a těžce se hodnotí. Nemůžeme je soudit na základě jednotlivých situací, ale vidět a pozorovat všechny souvislosti a tyto souvislosti pak zohlednit při posuzování jednotlivého činu (Jankovský, 2003, str. 39).

Moralita, morální jednání

S ohledem na rozdílnost pojmů, se kterými v této práci operuji, je nutné definovat si pojem „moralita“. Například Jankovský (2003, str. 31) pojem moralita popisuje takto: „*Moralita se týká svědomí člověka, jakožto morálně jednajícího subjektu, neboť měřítkem čistě morálního posuzování jednání člověka je právě jeho svědomí. Morální dobro je definováno jako to, co je ve shodě se svědomím člověka, a morálním zlem je zase to, co svědomí člověka odporuje. Morální kvalita jednání je přitom závislá na smýšlení jednajícího. O humanitě můžeme ve společnosti hovořit jen*

tehdy, pokud jednotliví lidé, osoby, dokážou udělat obecný zájem svým vlastním přesvědčením ve svém svědomí. Jinak řečeno, na úrovni morality platí při jednání rozlišení pouze v dimenzi morálně dobré (co se shoduje se svědomím konkrétního člověka) a morálně zlé (co je v rozporu s jeho svědomím)“ (Jankovský, 2003, str. 31).

Hegel (1992) tvrdí, že morálním nedělá člověka ten nebo onen mravní čin, ale zaručeně mravným je člověk tehdy, když je morální chování stálým rysem jeho charakteru. Mrav náleží duchu svobody (Hegel, 1992).

Zlaté pravidlo morálky

Zlaté pravidlo morálky je prastaré a už od dávných dob slouží jako vnitřní měřítko správnosti jednání a chování každého jednotlivce, uvádí Putnová (2007). V historii se pak často objevuje v pozitivní a negativní formulaci: „*Pozitivní vyjádření formulace: Vše, co chceš, aby jiní dělali tobě, dělej i ty jim. Negativní vyjádření formulace: Co nechceš, aby jiní dělali tobě, nedělej ani ty jim*“ (Putnová, 2007, str.51). Autorka dodává, že zlaté pravidlo reguluje běžné mezilidské vztahy a je jednoduchým nástrojem k určení správnosti a nesprávnosti našeho chování (Putnová, 2007).

S tím souhlasí i Lewis (2011), který ve své knize uvádí zlaté pravidlo, coby shrnutí toho, co v hloubi duše považujeme za správné všichni. Autor dále tvrdí, že zlaté pravidlo je absolutně univerzálním návodem, jak se k sobě mají lidé chovat, a je tedy určeno všem lidem všech dob (Lewis, 2011).

Myšlenka zlatého pravidla morálky je dle Sokola (2014) zcela jednoduchá a k jejímu vysvětlení není potřeba žádného zvláštního výkladu. O tom svědčí už samo její rozšíření v povědomí lidí, kteří ji sice možná neznají pod tímto konkrétním označením, ale podvědomě se řídí některou z jejích definic, což je způsobeno tím, že je pro člověka zcela přirozená, neboť vychází z poznání, že člověk si do druhých lidí promítá v každé situaci sám sebe a pokud při setkání již předem nezaujme k druhému člověku negativní postoj nebo z něj nemá strach, cítí k němu přirozenou sympatii a přitažlivost (Sokol, 2014).

Lévinas (1997) ve své knize potvrzuje, že setkání člověka s člověkem je pro praktickou filosofii podstatné a zlatému pravidlu dodává v praxi na přesvědčivosti. Toto pravidlo je totiž předpokladem a zároveň důkazem toho, že lidé jsou si tolik podobní, že nejjednodušší cestou, jak kontrolovat své chování ke druhému, je představit si sám sebe na jeho místě (Lévinas, 1997).

Sokol (2014) si s touto myšlenkou pohrává hlouběji, když tvrdí, že je pro člověka jednodušší rozpoznat vůči své osobě křivdu, než dobrý skutek a špatné chování vůči člověku samotnému je pro něho citelnější, než to dobré. Autor ve své knize dále zmiňuje slova muslimského právníka 9. století Almada Ibn Hanbala, který řekl, že co si člověk přeje pro sebe, měl by přát i druhým, a co si nepřeje, neměl by přát ani jim. Tato formulace, jak autor zdůrazňuje, má silnější dopad, protože člověku přímo přikazuje, co má udělat. Dle autora je proto na místě pracovat s ní velmi obezřetně. Autor zde ještě přidává jeden trefný poznatek Adama Smithe, který zastával názor, že aby člověk vyhověl všem pravidlům spravedlnosti, stačilo by často jen tiše sedět a nic nedělat (Sokol, 2014).

1.2 Etika

1.2.1 Historie etiky a vybrané směry

Etika je jedna ze základních vědeckých disciplín o pravidlech a normách lidského jednání a o původu mravního vědomí, která na teoretické i normativní bázi stanovuje, co je morální a co nikoliv (Kutnohorská, a další, 2011).

Jak ve své knize uvádí Drozenová (2012), Původ slova etika je z řeckého slova ethos, které v překladu znamená zvyk, obyčej nebo také mrav, z čehož také vychází název éthikos, tedy nauka o mravech. Etika je dle autorky tedy nějaký zvyk, nebo obyčej, odkazuje k tradici, případně je možné ji chápat i jako zákon, který platí v dané společnosti. Od počátku je také dělena na dvě části, totiž na systém pravidel přijatých společností a poté jako nároky vlastního svědomí každého jedince (Drozenová, 2012).

Drozenová (2012) píše, že jedním z prvních, kdo se základy etiky zabýval, byl Aristotelés, podle nějž je etika lidské úsilí o blaženost a je založena také na rozvíjení ctností. Autorka dále uvádí, že Aristotelés rozděloval dva druhy těchto ctností, jedny rozumové, získané zkušeností, druhé jsou poté morální, založené na zvyku. Druhým filosofem, který měl na vývoj etiky v Evropě vliv, je podle autorky Platón, podle kterého je vše, co je dobré, součástí idee Dobra. Toto vyšší Dobro můžeme sledovat i v náboženské filosofii (například křesťanství, islám nebo judaismus), kde je nazýváno Bohem (Drozenová, 2012).

Anzenbacher (2015) tvrdí, že situace, ve kterých se musí jedinec rozhodovat, jej nutí ke stanovení pravidel, kterými získává orientační směrnice. Podle těchto pravidel, která se nazývají normy, si pak buduje osobní morálku a zároveň, jak tvrdí autor, jimi

docílí interakční povahy jednání, která mu zajišťuje sociální přijetí. Normy tvoří ideální celek principů, jimiž by se lidé ve společnosti měli řídit (Anzenbacher, 2015).

Eudaimonismus

Eudaimonismus, jak uvádí Külpe (1990), představuje čistou radost, kterou nám přináší horlivé duševní snažení, dobré svědomí, přátelství, důvěra, umělecký výkon, nebo společenský duch, na rozdíl od pouhého chvilkového ukojení smyslů, které nám takovou radost nikdy přinést nemohou.

Drozenová (2012) uvádí, že eudaimonismus je etické učení, podle kterého je cílem každého jedince blaženost nebo štěstí, případně se můžeme setkat s překladem „zdařilý život“. Eudaimonismus podle autorky hodnotí život jako celek na základě dosažených skutků. K tomuto směru, jak autorka uvádí, se přiřazují velká filosofická jména, jako Sókratés, Platón a především Aristotelés, který je považován za zakladatele. Hlavním cílem je dle autorky dosahování vyššího dobra a blaženosti, kterou člověk nemůže získat pouhým úsilím, ale získáním dalších hodnot a ctností. Cílem je zdařilý život jako celek (Drozenová, 2012).

Etika ctností

Na základě učení Sókrata, Platóna a Aristotela vznikla čtveřice ctností (moudrost (později rozumnost), statečnost, uměřenost a spravedlnost), které Drozenová (2012) uvádí jako důležité pro člověka, coby morální bytost. Autorka tvrdí, že na tomto základě staví i křesťanství, například Tomáš Akvinský, který ve své filosofii pracuje s teologickými ctnostmi, tedy vírou, nadějí a láskou, které jsou dány od Boha. Rozumnost je pro Tomáše Akvinského ctností praktického rozumu (Drozenová, 2012).

S tím souzní i Störig (2007), který ve své knize píše, že ctnostný je ten, kdo ve všem umí udržet pravou míru, tedy ne ten, kdo je příliš asketický, nebo naopak příliš požívačný. Vyzrálý člověk se vyznačuje neustálou sebevýchovou, mravní vážností ve všem konání a upřímným jednáním s bližními (Störig, 2007).

Humova teze

David Hume, filosof a představitel britského empirismu se snažil o vytvoření neegoistické etické teorie, podle níž bylo hlavní otázkou, co je posuzováno jako morální, neboli jestli naše morální soudy jsou spíše na základě přesvědčení, nebo touhy (Drozenová, 2012).

Například Sobek (2008), který se Humovou teorií ve své knize zabývá, ji interpretuje takto: o lhaní nelze tvrdit, že je správné pouze proto, že vycházíme z premisy, že všichni lžou a o potratech nelze tvrdit, že jsou dobré jen proto, že některá lidská embrya jsou poškozená (Sobek, 2008).

Schvalované postoje jsou podle Huma interkulturní a souvisí s tím, že nám není lhostejné blaho druhých lidí nebo obecné blaho. Na základě tohoto tvrzení je možné definovat motivaci jako zaměřenou nejen na sebe, ale altruisticky a sociálně na prospěch druhých. Tato teze se stala základem pro další vývoj například epiky empirismu, ale zasáhla i do dalších směrů (Anzenbacher, 2001).

Utilitarismus

Anzenbacher (2001) uvádí, že základem utilitarismu je štěstí, libost a nelibost nebo také vyšší dobro a důraz na užitečnost. Jednání je dle autora hodnoceno na základě následků, nikoli podle záměrů a motivace. Jak píše autor, zakladatelem utilitarismu je Jeremy Bentham, který formuloval myšlenku co největšího štěstí pro co největší počet lidí. Tyto myšlenky pomohly také rozvoji demokracie (Anzenbacher, 2001).

Sokol (2014, str. 127) k utilitarismu vyjadřuje takto: „*Utilitarismus správně předpokládá, že jednající člověk touží po štěstí, na rozdíl od Aristotela se však mylí v tom, že je zpředmětnil. Tím sice výrazně podpořil osvícenské snahy o nápravu lidských věcí vlastními silami, jenže štěstí - podobně jako neštěstí - není žádná věc, kterou by si člověk mohl svým jednáním přímo zjednat, nebo opatřit. Není v jeho rukou, proto je lidé hledají v náhodných čili hazardních hrách. Když běžně říkáme, že někdo měl nebo neměl štěstí, máme na mysli právě to, že výsledek neodpovídá jeho schopnostem a úsilí, že se z nich nedá kauzálně odvodit. I když je možná štěstí vlastním a posledním motivem lidského jednání, nedá se plánovat a nemůže tedy být jeho přímým cílem.*“

Utilitarismus, jak píše Drozenová (2012), se nezabýval pouze blahem lidí, ale také zvířat, která stejně jako lidé mohou trpět, a proto se utilitaristé zasadili o snahu o dobré zacházení se zvířaty, především s těmi domestikovanými, ve Velké Británii.

O pohnutce k lidskému jednání hovoří Jankovský (2003) v tom smyslu, že pokud je touto pohnutkou zájem o užitek druhého člověka, nebo co největšího počtu lidí, jedná se o morálku utilitarismu, která jako takové jednání označuje to, které je prospěšné celé společnosti a ne pouze jedinci. Za zakladatele utilitarismu autor rovněž označuje J. Benthama, který právě takovéto štěstí, pro co nejvíce lidí, propagoval.

V tomto případě můžeme označit jednání tohoto druhu jako princip maximalizace blaha, což s sebou může nést velké množství problémů (Jankovský, 2003).

K tomu se souhlasně vyjadřuje Šimek (1995), který píše, že to, co znamená štěstí pro celou společnost, ještě nemusí znamenat štěstí pro jedince a naopak (Šimek, 1995).

1.2.2 Etická dilemata

Každý člověk, jak uvádí Kalina (2015), se ve svém životě potýká s etickými problémy a dilematy. Velmi markantně je to dle autora viditelné v sociální sféře, neboť sociální pracovník se ve své praxi každý den potýká s množstvím nejrůznějších etických dilemat, ke kterým musí nutně zaujmout postoj. Aby mohl správně zaujmout postoj, musí často každý jednotlivý případ zkoumat, objasňovat a konzultovat s kolegy (Kalina, 2015).

Dilema, coby pojem, je dle Ivanové (2006) označením pro nutnou, složitou a obtížnou volbu mezi dvěma a více možnostmi, které se navíc mohou vzájemně vylučovat a nemusí zde existovat ani jednoznačně správné řešení, přičemž situace jednoznačně musí být řešena. V tom spočívá dle autorky etický paradox. Etické dilema nesmí být zaměněno za etický **problém**, upozorňuje autorka. Ten je totiž označením pro nerozřešenou otázku, obtížný úkol, či nesnadnou věc (Ivanová, 2006).

S etickými problémy se sociální pracovník setkává denně, a pokud je to skutečný profesionál a ne jen amatér s dobrou vůlí, dokáže se v pravou chvíli pozastavit, podívat se na tento problém s nadhledem, a dokázat k němu zaujmout příslušné stanovisko (Úlehla, 2004).

Jak uvádí Matoušek (2013), etická dilemata vznikají, když je pracovník postaven před jednu a více složitě řešitelných situací, ve kterých dochází ke konfliktům vnitřních morálních principů. Podle autora přitom není jasné, které morální rozhodnutí je to správné. Autor dále vysvětluje, že sociální pracovník se má držet etického kodexu, neboť coby příslušník profesní skupiny s ní sdílí společné hodnoty a tím je jeho rozhodování ulehčeno. Tyto hodnoty také silně ovlivňují, jakou metodu práce sociální pracovník použije a jsou přímo klíčové pro řešení etických dilemat (Matoušek, 2013).

1.2.3 Svědomí a čest

Svědomí je podle Jankovského (2003) podstatnou složkou mravnosti a výjimečným jevem, neboť je dáno pouze člověku. Ten totiž dle autora na rozdíl od zvířat dokáže zpětně morálně hodnotit své chování a na základě něj se poučit.

Svědomitý člověk je podle autora ten, kdo důsledně plní své povinnosti, ačkoli může dojít k rozporu, kdy člověk paradoxně právě z důvodu svého svědomí tyto povinnosti plnit odmítne. Autor tvrdí, že zcela zásadní roli hraje odpovědnost, která je rovněž vlastní pouze člověku. Jde tedy vlastně o to, jak každý člověk chápe sám sebe a jaké požadavky sám na sebe klade (Jankovský, 2003).

Dle Anzenbachera (1994) se svědomí z čistě morálního hlediska nikdy nemůže mýlit, protože je samo o sobě jediným měřítkem mravnosti, a kdybychom jen připustili, že by morální úsudek mohl být mylný, zanikl by význam morality jako takový. Je dáno, že dobro je nutné konat a zlu je třeba se vyhnout (Anzenbacher, 1994).

Jankovský (2003) pak ještě rozvádí, že svědomí má dvě polohy: před činem a po činu. Svědomí totiž slouží jako měřítko správnosti a nesprávnosti jednání člověka, přičemž dle autora je rozhodující především to svědomí, které činu předchází. To podle autora rozhoduje, jak se člověk v následující chvíli zachová. Svědomí po činu je však také velmi důležité, a to z hlediska ponaučení, protože to buď vykonaný čin schvaluje, nebo odsuzuje a na základě toho se pak člověk cítí buď potěšeně (hrdě), nebo zklamaně sám ze sebe (Jankovský, 2003).

Svědomí je podle Jankovského (2003) velice důležitým ukazatelem také při výkonu pomáhajících profesí. Zdravá míra svědomí, jak autor uvádí, je projevem profesionality a zároveň dobrým ukazatelem spokojenosti člověka s vlastní činností (Jankovský, 2003).

1.3 O člověku

1.3.1 Člověk a sebereflexe

Dle Šimka (1995) existují méně či více exaktní a spolehlivé vědecké metody, přičemž těch spolehlivých je bohužel méně a proniknout do lidské duše tak není snadný úkol. Každý jedinec by dle autora měl být schopen posoudit hodnotu sebe sama, být si vědom svých schopností a možností a na základě tohoto se pak zařadit do společnosti, rodiny i mezi přátele. Určit si svou hodnotu je podle autora jedním z nejdůležitějších úkolů každého z nás, nicméně nejde o úkol snadný. Autor dále uvádí, že je velmi snadné zařadit se jinam, než kde je skutečně to správné místo a na základě toho trpět a doplácet na nesprávné rozhodnutí. Příčinou tohoto špatného sebehodnocení bývá často strach a úzkost, především strach ze selhání a z reakcí druhých (Šimek, 1995).

Sebereflexe je dle Vašutové (2015) schopností přemýšlet o sobě a o svém jednání, vnímat své činy, analyzovat je a učit se z nich. Sebereflexe je dle autorky potřebnou dovedností a základním předpokladem osobního rozvoje. Přimět člověka k sebereflexi někdy vyžaduje od lektora či psychologa opravdu velké úsilí (Vašutová, 2015).

Jakkoli by se mohlo zdát, že problém sebehodnocení je problémem současnosti, podle Šimka (1995) je možné problém se sebehodnocením najít v okamžiku, kdy člověk začal přemýšlet v abstraktních pojmech, čímž vzniklo vědomí a také uvědomění si sebe sama. Vznikla tím člověku možnost rozhodovat se a zároveň nést odpovědnost za tato rozhodnutí (Šimek, 1995).

1.3.2 Dobro a zlo

Jak píše Šimek (1995), ve starých dobách jsou často zmiňovány souboje dobra a zla. Člověk dvacátého století však již chápe, že žádnou skutečnost nelze označit za zcela dobrou, nebo zcela špatnou a že vše je relativní (Šimek, 1995).

Člověk, jak říká Sokol (2014), stejně jako každá živoucí bytost, je především naživu a od tohoto faktu se vše následující odvíjí. Každou informaci vyhodnocuje buď jakou dobrou a prospěšnou, nebo špatnou a škodlivou, uvádí autor. K těmto informacím a jejich vyhodnocením musíme podle Sokola (2014) přistupovat s odstupem. Ve své publikaci toto pojetí dobra a zla popisuje na příkladu jedovatého hada: *„Zmije ve stanu nebo ve spacím pytli je jistě špatná věc a mělo by se s ní něco udělat, Jenže z toho - jak dnes už snad víme - vůbec neplyne, že by zmije jako taková bylo zlo, které je třeba vymýtit. A že tomu tak není, o tom nás kupodivu poučila právě věda, jež si ze svého odstupu dovedla všimnout, „k čemu“ že jsou zmije jaksi dobré - pokud nejsou zrovna ve spacím pytli“* (Sokol, 2014, str. 26).

Hranice mezi dobrem a zlem může být velmi tenká, jak píše ve své knize Sokol (2014). Existuje však shoda, že mezi lidmi je dobro vnímáno jako něco, co přináší člověku blaženost a že naopak zlo je tím, co člověku nic příjemného nepřináší, a proto dobro je tedy společným cílem všech lidí, protože každý člověk touží po štěstí, uvádí autor. Hranice mezi dobrem a zlem je však podle Sokola (2014) tenká proto, že například pro narkomana může působit jako absolutní blaho droga, přičemž mu v konečném důsledku nevyvratitelně škodí. V tom podle autora spočívá ambivalence výše zmíněného tvrzení, a potvrzuje se nejednoznačnost významu štěstí. Je tedy rozdíl mezi dobrem skutečným a dobrem domnělým (Sokol, 2014).

Jankovský (2003) popisuje pojem dobra jako: „*souhrnný pojem pro vše dobré, hodnotné, kvalitní, prospěšné, skvělé či vynikající, popřípadě čemu nic nechybí, co je žádoucí*“ (Jankovský, 2003, str.40). Oproti tomu je dle autora zlo pravým opakem, tedy čímkoli, co je zlé a nežádoucí. Podle autora je pak logické, že člověk bude chtít dobro a z toho vyplývá, že zlo odmítne (Jankovský, 2003).

Dobré je podle Sokola (2014) většinou to, co jsme si vybrali a špatné nebo horší je to, co jsme si nevybrali. Autor ve své knize rozlišuje čtyři typy zla: přirozené, nepřirozené, neadresné, a to, které porušuje lidské vztahy. Jako zlo přirozené zmiňuje autor hlad, bolest, nemoc a smrt. Ty si člověk pro sebe nevybral a jsou jmenovány jako přirozené zlo. Za nepřirozené zlo pak autor považuje zabití a bolest nebo smrt, úmyslně způsobené druhým člověkem, tedy války, vraždy a mučení. U nepřirozeného zla je dle autora podmínkou, že musí být spojeno s krutostí, závistí nebo mstou. Třetím typem zla, tedy chladné a neadresné, je dle autora sobectví, hamižnost, lhostejnost, zbabělost a bezohlednost. Pak je tu ještě čtvrtý typ zla, mezi ně Sokol (2014) řadí lež, podvod a nevěru.

Jankovský (2003) uvádí, že dobro a zlo je v současnosti i historicky vnímáno jako protiklad principu zemského, který je zlem, a božského, který je dobrem. Tento dualismus se nicméně nevyskytuje například v učení staré Indie, kde je dobro a zlo vnímáno jako výsledek rozdělení člověka uvnitř sebe sama, píše autor. Jako příklad vyčlenění dobra a zla a boje mezi nimi v každodenním životě mohou posloužit pohádky, které často obsahují boj dobra a zla a kde je tato zkušenost koncentrována (Jankovský, 2003).

Zajímavý pohled na problematiku morálky a dobra a zla, jak uvádí Caldwell-Harris (2014), nabízí výzkumy zabývající se způsoby myšlení v cizím jazyce. Tyto výzkumy dle autorky naznačují, že mateřský jazyk je emotivnější, každé rozhodnutí o tom, co je dobré nebo zlé, probíhá do hloubky, oproti poměrně povrchnějšímu přemýšlení v jazyce cizím. Jako příklad byla uváděna situace, kdy obětováním jednoho jedince můžeme zachránit skupinu jiných, kdy ten jeden ale zcela jistě zemře, vysvětluje autorka. V mateřském jazyce, pokračuje autorka, byli účastníci výzkumu daleko váhavější, než v jazyce cizím, kdy se více zaměřovali na konečný výsledek více zachráněných životů. Podle autorky může být příčinou vyšší soustředění se na náročnější výkon, jaký přemýšlení a mluvení v cizím jazyce představuje. Druhou možností pak je určitá sterilita cizího jazyka, který není spojený s emocemi (Caldwell-Harris, 2014).

1.3.3 Chtění a inteligence

Nic není tak jednoduché, jak se to na první pohled může zdát a toho si je vědom každý zralý člověk (Šimek, 1995). Proto je podle Kanta (1990) v tomto ohledu vhodná jistá míra zdrženlivosti. Aby člověk věděl, co má chtít a aby to, co chce, bylo mravně dobré, nepotřebuje být nijak závratně inteligentní, uvádí autor.

„Ten z lidí, kdo nečin vidí v činu a v nečinu čin, je moudrý, ukázněný a veškeré své dílo dokonal. Slovem nečin se zde vyjadřuje poznání, které je opakem činu“ (Filipský, 1976, str. 114). Filipský (1976) v Bhagavadgítě dále píše, že o člověku, jehož veškeré podnikání je zbaveno žádosti a záměru, říkají lidé znalí, že je to mudrc, jehož činy shořely v plameni poznání. Cílem by dle autora mělo být usilování o vysvobození, tedy nelpění na získávání a vlastnění majetku, na věcech a zájmech světských.

Jak tedy překonat žádost/ chtění?

Ve Filipského Bhagavadgítě (1976) se píše, že žádosti jsou dvojího druhu: ty, které vznikají z kontaktu a ty, které vznikají z chtění, choutky nebo iluzí. Autor uvádí, že k těm, které pocházejí z kontaktu, patří chlad, teplo, atd. Autor dále píše, že vzdát se tedy můžeme jen těch žádostí, které vznikají z iluze, chtění. Toho lze docílit tím, že na svá přání a touhy přestaneme myslet (Filipský, 1976).

Dále se zde od Filipského (1976) dozvídáme, že všechno chtění plodí strast a chce-li se člověk od strasti osvobodit a dojít tak štěstí, jedinou cestou je asketismus. To je způsob, který se vyznačuje potlačením všech přání a chtění (Filipský, 1976).

Stejně tak je tomu podle Sokola (Sokol, 2014), který tvrdí, že člověk by se měl vzdát veškeré touhy po vnějším, příjemném a radostném štěstí, protože si ho sám nedokáže získat, tedy zaručit a tím pádem by v případě jeho nedosažení mohl být velmi nešťastný. To je dle autora naprostým stoickým ideálem dokonalého sebeovládání. Proto by se člověk měl zaměřit pouze na to, co je v jeho moci a co sám dokáže přímo ovlivnit (Sokol, 2014).

„Lidé se tak dělí na moudré a na blázny, kteří se honí za pomíjivými přeludy zdraví, bohatství nebo rozkoší a bojí se nemoci, chudoby či neštěstí, které moudrého nemohou ani uspokojit ani na druhé straně skutečně postihnout. Naopak moudrým člověkem nic z toho nemůže doopravdy otrást, protože ví, že na tom nezáleží a že svoji blaženost nosí sám v sobě. To je ideál stoické ataraxie, doslova neotřesitelnosti, která vzdoruje jakémukoli osudu a ničím se nenechá svést ze své cesty“ (Sokol, 2014, str. 133).

1.3.4 Pudy

Pudy jsou podle Šimka (1995) důležitým, ba dokonce někdy hlavním činitelem v rozhodování člověka, neboť bývají protikladem rozumových složek a v mnohém se odlišují od zákonů myšlení a logiky. Proto právě v pudech musíme hledat důvod, proč se Homo sapiens, člověk moudrý, chová někdy tak moc nemoudře (Šimek, 1995).

Šimek (1995) uvádí, že abychom mohli dobře interpretovat lidská přání a povahu, je nutné zlehka nahlédnout do psychologie. K tomuto tématu se totiž velmi podrobně vyjadřuje Freud, jehož myšlenku ve své knize autor rozvádí. Prvním velkým Freudovým objevem byla skutečnost, že: *„potlačí-li a vytěsni-li někdo z vědomí silnou pudovou sílu, například sexuální touhu, neznamená to ještě její zlikvidování. Taková síla působí dál, a protože je mimo vědomí, a tím i mimo kontrolu vůle, projevuje se různými záhadnými příznaky“* (Šimek, 1995, str. 12).

Tuto Freudovu myšlenku hluboce analyzuje Erich Fromm (1997), který ve svém díle Anatomie lidské destruktivity porovnává názory několika autorů na toto téma. Autor uvádí, že stavu plného štěstí nemůžeme dosáhnout, pokud budeme pudy potlačovat. Dávat jim však plný průchod také není ve všech případech správné, zejména v tragických alternativách, dodává autor. Naopak, Freud se dle Fromma (1997) staví na stranu civilizace, nikoli barbarství a proto dává přednost vytěsňování pudů před jejich průchodem (Fromm, 1997).

K tomuto tématu Šimek (1995) dodává, že podle psychoanalýzy je každé rozhodnutí, ať už vypadá sebezrozumněji, ve skutečnosti důsledkem souboje a působení různých pudových sil. K pochopení chování druhých lidí je proto nejdůležitější umění porozumět vlastním duševním pochodům, čehož není možné dosáhnout čtením knih, ale mnohaletým tréninkem, který začíná narozením a končí smrtí (Šimek, 1995).

Když se nad tím vším zamyslíme, dle autora pochopíme, že člověk stojí před velmi složitým úkolem. Jeho podstatou je nacvičit si zacházení s vnitřními silami tak, aby se vzájemně nedostávaly do konfliktu a aby byly současně v souladu s možnostmi, které existují (Šimek, 1995).

Zvláštěností člověka je též jeho schopnost odložit uspokojení pudu hlásícího se o svá práva i ve chvíli, kdy je to bez větších obtíží možné. Zacházet se svými vášněmi a zpracovávat je se člověk učí celý život. Jde totiž o úkol velmi náročný, a proto i dlouhodobý. Vždy je možné na sobě ještě něco vylepšovat, nikdy nelze říci, že již vše umím (Šimek, 1995, str. 23). Je tedy třeba usilovně a systematicky na sobě celý život

pracovat, což v praxi znamená vést svůj život tak, aby došlo k uspokojení všech potřeb způsobem, který je v souladu se společenskými požadavky a osobními ideály (Šimek, 1995).

1.4 Výchova

Sokol (2016) tvrdí, že člověka charakterizuje především skutečnost, že pro žádný způsob života není specificky přizpůsoben či vybaven a sám si musí své prostředí hledat, tvořit a umět si s ním poradit. Proto dle autora většina lidí řeší tento problém tím, že životní styl přejímají od svých rodičů a vrstevníků. Stejně tak i biologický vývoj v přírodě nezačíná vždy od začátku, ale navazuje na to, co už je k dispozici, tudíž na tom, co se osvědčilo - tak probíhá evoluce (Sokol, 2016).

Jankovský (2003) píše, že vlastnosti svědomí lze ovlivnit výchovou a vzděláváním, které jsou kultivovány pedagogikou. Jsou procesem, jehož kvalita je ovlivněna vnitřními vlivy a dispozicemi každého z nás, stejně, jako kvalitou prostředí, ve kterém se každý člověk nachází (Jankovský, 2003).

Dle Sokola (2016) spočívá smysl vzdělání a výchovy ve vedení mladého člověka, jeho dotváření a přivykání k tomu, aby se za pár let dokázal postavit na vlastní nohy. To podle autora znamená umět se postarat o sebe, své potomky, obstát ve společnosti a převzít odpovědnost. Období dospívání je zároveň příležitostí ke změně a k novému přizpůsobení, uvádí autor. Tradice je totiž nutno nejen předávat, ale také znovu budovat na základě změny podmínek, okolností a prostředí, ve kterém se člověk pohybuje (Sokol, 2016).

Možný (2008) píše, že pro dobrou výchovu a dospívání je zcela ideálním prostředím úplná rodina, která nelze nahradit ničím jiným. Rodina je dle autora sociálním zařízením, jehož základní úlohou je vytváření prostoru pro reprodukci lidstva a která zároveň společnost chrání před chaosem a zhroucením. V dnešní době je rodina oslabena, sexualita se oddělila od své původní funkce, tedy rozmnožování, což se významně projevilo na demografii bohatých společností (Možný, 2008).

Pelcová (2010) uvádí, že smysl výchovy spočívá ve vymezení a přijetí osobní odpovědnosti v oblasti, kterou stanoví vychovatel. Výchovná kompetence přitom spočívá v odpovědnosti, z níž vyplývá starost a závazek za to, co má vychovatel ve své moci (Pelcová, 2010).

Prvním mezistupněm mezi dětstvím a dospělostí a zároveň tréninkem skutečného života je podle Sokola (2016) škola. Ta má dle autora v životě člověka 3

zásadní úlohy: děti zde mají rovné postavení a učí se zde vyznat se samy v sobě. Je to zároveň první a nejvýznamnější zkušenost, která natrvalo ovlivní to, jaký bude mít dítě vztah ke společnosti, uvádí autor. Za druhé, dle autora má škola dítě vést ke svobodě, aby z něj vyrostla zdravá osobnost, která jednou bude umět převzít odpovědnost za tento společenský svět. A za třetí má škola dítě naučit ve společnosti obstát, píše autor. Pro školu je tedy obtížné vybrat to, co přesně budou muset umět všechny děti a zároveň zachovat jistou míru svobody volby pro děti i učitele (Sokol, 2016).

Sokol (2016) dále píše, že to učitelé ve školách přitom nemají lehké. Škola dle autora v dnešní době zastává mnoho funkcí, které jsou dnes považovány za samozřejmé, ale dříve je obstarávala rodina. Autor pokračuje, že děti se ve škole doučují mluvit, dostávají najíst, učí se hygienickým návykům, stolování a škola samozřejmě zastává chtě nechtě i výchovnou funkci. Učitel tedy v soudobé škole nemůže svou práci vykonávat jen coby obživu, jako nějaký pracovník u továrního pásu, ale musí zastávat mnoho profesí v jednom, uvádí autor. *„A přitom ve škole nejde o nic menšího než o reprodukci společnosti. Kdo ji nedokáže zvládnout, jak už víme - vyhyne“* (Sokol, 2016, str. 108).

S tím souhlasí Nohl (1988), který tvrdí, že vychovatelství přitom není vůbec snadná činnost. Vyžaduje totiž především velkou dávku tolerance, velkorysosti a humoru (Nohl, 1988).

Zapletalová (2014) s tím souhlasí, když uvádí, že s výchovou a poradenstvím souvisí i problematika pomáhající profese, ve škole se můžeme setkat například se školním psychologem. Autorka říká, že s sebou toto povolání přináší řadu morálních otázek, především kvůli práci s důvěrnými informacemi v tak náročném prostředí jako je škola. Dobrý psycholog musí umět dobře najít hranici, kdy informace sdělit a kdy zamlčet, tak, aby bylo dosaženo co největší důvěry mezi ním a žáky, dodává autorka. Nutné je nejen aby našel rovnováhu mezi sdělováním informací a jejich ponechávání si pro sebe, ale také je nutné hlídat rovné podmínky a přístupy ke všem žákům stejně, bez předsudků (Zapletalová, 2014).

Dětství

„Ukazuje se, že nejzávažnější, celoživotní důsledky mají poruchy vzniklé v prvních pěti až šesti letech života. V tu dobu si totiž dítě buduje základy emočních postojů a základní směry způsobů uspokojování pudových potřeb“ Šimek, 1995, str. 49).

Dle Piageta (2010) vzniká v dětství mezi dítětem a dospělým zvláštní pouto morální závaznosti - neboli svědomí. Autor říká, že v tuto dobu vzniká také cit pro povinnost a respekt k autoritě, který bývá nejčastěji motivován náklonností a bázni. Tento respekt u malých dětí plodí morálku poslušnosti (Piaget, 2010).

Dospívání

Lidské dospívání popisuje Sokol (2016) jako vytváření odstupů, zvládnutí a uchopení principů, na kterých svět stojí, osvobození se od starých vazeb, získání nadhledu a učení se novým skutečnostem. Člověk, jak píše autor, se učí volit, tvořit a za všechno nést odpovědnost, díky čemuž získává jakýsi nadhled, který mu dává pocit, že je „nad světem“. Autor dále upozorňuje na fakt, že mnoho věcí a každodenních činností vykonává člověk s lehkostí a bravurou, ale to jen do té doby, dokud na ně neupoutá pozornost, neboť pak může klopýtnout a udělat chybu. A taková chyba může mít například na vozovce ve stokilometrové rychlosti fatální důsledky, dodává autor. Z přílišné bdělosti nad přítomným činem může vzniknout úzkost (Sokol, 2016).

„Když si člověk na žebříku uvědomí, co by mohl způsobit chybný krok nebo pohyb (Heideggerův „předstih“), je na nejlepší cestě, že ho skutečně udělá. Čím usilovněji se člověk soustřeďuje na to, aby v rozhodujícím okamžiku neselhal, tím menší má šanci, že se mu to podaří“ (Sokol, 2016, str. 155).

Hobbes (2009) na tento názor navazuje, když dodává, že během života je proto též nutné naučit se péči o svou duši, coby základní povinnosti člověka vůči sobě, neboť bez ní nemůže být člověk skutečně svobodný, respektive mající individuální morálku (Hobbes, 2009).

Stárnutí a smrt

Sokol (2016) shrnuje, že každý živý organismus se narodí, dospěje, zestárne a nakonec zemře. Autor uvádí, že člověk vnímá vlastní smrtelnost nejen z toho, že to vidí ve svém okolí, ale i v abstraktní a teoretické rovině, což znamená, že jeden musí zemřít, aby uvolnil místo nově přichozímu - takový je řád na tomto světě. O toto pokračování nového života se člověk musí umět postarat, proto jsou rozmnožovací pudy tak silné, dodává autor. Na tom je založena lidská společnost (Sokol, 2016).

1.5 Mezilidské vztahy

Dle Schelera (1968) se člověk od jiných forem života velmi liší. Podle autora zaujímá velmi zvláštní místo v kosmu, které nelze srovnat s místem žádného jiného

druhu. Je tomu tak především proto, že vyniká svou inteligencí a poměrem instinktu k počítkům a paměti (Scheler, 1968).

1.5.1 Svoboda

Svoboda dle Jankovského (2003) patří mezi největší lidské hodnoty, je totiž naší bytostnou součástí. Otázka svobody člověka není snadná a není jednoduché jí porozumět, jelikož se týká nitra člověka, do kterého není možné zcela nahlédnout (Jankovský, 2003).

Dle Anzenbachera (2015) svoboda člověka úzce souvisí se spravedlností, kterou můžeme chápat buď jako vlastnost a ctnost osob (třeba že nějaký soudce je spravedlivý), nebo jako sociální danost (například, že nějaký daňový systém je spravedlivý). V prvním případě je dle autora spravedlnost otázkou individuální etiky, v tom druhém je spravedlnost otázkou sociální etiky. Sociální spravedlnost je součástí normy dobrého řádu, které odpovídá obecnému blahu (Anzenbacher, 2015).

Płotka (2020) dodává, že ve své filosofii se pojmu svoboda věnuje i filosof Jan Patočka. Svoboda a odpovědnost jsou dle autora považovány za klíčové pojmy jeho filosofie. Celé jeho dílo *Kacířské eseje o filosofii dějin* je označováno jako obhajoba lidských práv a svobody člověka (Płotka, 2020).

Jak uzavírá Jankovský (2003), hovořit o morálním jednání můžeme jedině za předpokladu svobody člověka.

1.5.2 Manželství

Sokol (2016) tvrdí, že láska ani sexualita se neobejdou bez odvážného kroku, protože je třeba „ztratit hlavu“, jinými slovy odložit reflexivní odstup vnímání druhého člověka i sebe, neboť stačí jen malý záblesk reflexe skutečné reality a vše může být ztraceno. Na tom je dle autora postavena zamilovanost. Ztratit hlavu musí umět milující člověk s pevnou nadějí, i když v hloubi duše tuší, že to není navždy (Sokol, 2016).

Účelem manželství je mimo jiné i pokračování rodu, o čemž ve své předchozí knize Sokol (2014) hovoří v souvislosti s čínským konfucianismem, kde je sňatek spojením dvou rodin, které má zajistit jejich pokračování v budoucnosti. Každému muži, jak uvádí autor, přísluší tři hlavní ctnosti: plodit děti, obdělávat zem a vsadit strom. Nejhorším prohřeškem je pak porušení prvního bodu, tj. pokud muž nemá potomka (Sokol, 2014).

O důležitosti pokračování rodu není pochyb ani v případě křesťanství, které má v tomto ohledu pravidla nastavena jasně a na mnoha místech Bible. Jedna z prvních zmínek se nachází v Genesis, tedy v první knize Mojžíšově, hned v první kapitole. Celá kapitola Genesis popisuje stvoření světa, které končí stvořením člověka, Adama a Evy, kteří měli za úkol naplnit zemi dalšími lidmi, svými dětmi. Doslova se zde píše: „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe“ Genesis, 1,27-28 (Bible).*

1.5.3 Nevěra

Jasným porušením manželského slibu je pak dle Uzla (2010) nevěra. Jak ve své knize autor uvádí, katolický katechismus jasně říká, že všechna nemravnost je Bohem prokleta. Na druhou stranu autor zdůrazňuje, že nevěra je vlastně přirozeným vyústěním jistých životních skutečností a nastavením hodnot daného člověka. Například člověk s nízkým sebevědomím bude mít dle autora sklony k nevěře spíše, než člověk, který si je sebou jist. Je tomu, jak autor uvádí, proto, že zájem o nesebevědomého člověka někým druhým je pro něj totiž jako lék do ran. Stejně tak autor tvrdí, že člověk, který se v očích partnera (díky svým vlastnostem, jako je spolehlivost, stálost a přemrštěná starostlivost o druhého), stane součástí domácího inventáře, postupně zraje do role podváděného spíše, než ten, kdo miluje změnu a kým si partner nemůže být jist (Uzel, 2010).

1.6 Norma a zákon

Norma neboli pravidlo představují podle Tugendhata (2004) určitý způsob jednání, neboli, co je zcela nebo částečně žádoucí. Tyto normy se pak dělí na praktická pravidla (zákony, v nichž neexistuje žádná výjimka) a pravidla teoretická (například, že pokud upustím skleničku na zem, rozbije se) (Tugendhat, 2004).

Jak píše Anzenbacher: *Bez norem nemůže fungovat žádná společnost*“ (Anzenbacher, 1994, str. 107). Tugendhat (2004, str. 37) k tomu dodává, že „*ten, kdo nejedná v souladu s určitou společenskou normou, zakouší sociální sankci*“.

Je však otázkou, nakolik se v různých společenských morálkách dělají rozdíly mezi normami, které jsou dobré pro všechny lidi a těmi, které jsou dobré jen uvnitř konkrétního společenství (Tugendhat, 2004).

Anzenbacher (1994) vnímá normy jako sociální pravidla jednání. Autor však vysvětluje následující a podstatnou odlišnost: právní vliv norem je způsoben mimo jiné tím, že je umožněno jejich vynucení právní cestou, zatímco mravní normy jsou uvedeny v život tím, že jsou shodně sociálně přijímány společností (Anzenbacher, 1994).

O sociálně přijímaných normách rovněž hovoří ve své knize Tugendhat (2004), který tvrdí, že morální normy společnosti jsou takové, které definují, co znamená být dobrou kooperativní bytostí, tj. takovou, která odpovídá standardům společnosti a dokáže se do ní začlenit (Tugendhat, 2004).

K tomu Anzenbacher (1994) dodává: „*Normy uspokojují potřebu orientace člověka ve světě, neboť dávají určitý obecně závazný řád. Člověk se normám učí v rámci lidské společnosti v důsledku různých forem sociálního tlaku*“ (Anzenbacher, 1994, str. 105). Jankovský (2003) pak normu rozděluje na **mravní** a **právní**. Mravní norma má podle autora formu nepsaného pravidla, které v určité společnosti, případně skupině platí. Dle autora dále mívá formu tradice, zvyku a může v člověku přirozeně nastavovat přísnější měřítko. Vedle toho je právní norma vyhlášena příslušným veřejně oprávněným orgánem a tímto dostává formu zákona, jak píše autor. Její porušení je trestáno, případně jinak vymáháno, o čemž rozhoduje soud, upřesňuje autor. Dále autor vysvětluje, že zákon se ve společnosti těší respektu, což je pochopitelné, protože by bez něj společnost nemohla fungovat. Autor však dodává, že je třeba uvědomit si, že přílišná míra zákona také není pro společnost zdravá, neboť pak dochází k nepřehlednosti právního systému. Je zde na místě často zmiňovaný výrok T. G. Masaryka, že zákon je etické minimum a morálka etické maximum (Jankovský, 2003).

O nebezpečí přílišné míry zákona hovoří ve své knize i Anzenbacher (1994), který zde mluví o „hypertrofii mravně normativních předpisů“, které pak můžou mít za následek, že členové společnosti pravidla, normy, nebo zákony nemusejí přijmout pro jejich přílišné množství a postrádající význam (Anzenbacher, 1994).

1.6.1 Právo

Právo je absencí morálky, z čehož vyplývá, že právo je souhrn striktních, obecně závazných a státem vynutitelných právních norem, která nastupují v momentě, kdy morálka selže, respektive kdy nemá dostatečnou sílu (Sb., 2013).

Sokol (2014) se k právu ve své knize vyjadřuje v tom smyslu, že právo vychází a staví na morálce a mravu, nicméně pro potřeby společenského hodnocení a případného trestání bylo nutné vytvořit normu práva. Právo se od morálky ale v mnoha ohledech

liší, uvádí autor. Právo, jak autor dále píše, se musí omezovat na skutečnosti, které lze dokázat. Podle autora je tedy možné u soudu lhát a nebýt za to trestán, protože není možné lež bezpečně prokázat. Tato skutečnost podle autora způsobuje určitou nedůvěryhodnost k soudu a právnímu systému, nicméně jde o důsledek uznání lidské svobody. Jinými slovy, jde o mravní hodnocení každého daného jedince a do tohoto vnitřního hodnocení nikdo jiný nahlédnout nemůže (Sokol, 2014).

1.6.2 *Současný stav mravních norem*

Každý z nás se dle Šimka (1995) snaží svým způsobem zapadnout do společnosti a být jejím platným členem. Jak píše autor, všichni máme jedno společné - touhu po štěstí, avšak každý jedinec může mít o této touze jinou představu. Dle autora si každý člověk do jisté míry vypracovává sám svá vlastní morální pravidla, což není snadné, protože to, co znamená štěstí pro jednoho, nemusí nutně znamenat štěstí i pro druhého. Co má jeden rád, druhý rád mít nemusí, a proto je dobré uplatňovat v přístupu ke druhým zlaté pravidlo morálky, jehož výklad můžeme pochopit, jako „co nemáš rád, druhým nečiň“ (Šimek, 1995).

Jankovský (2003) s tímto vyjádřením souhlasí a dodává, že pochopit jednání člověka může být velmi nesnadné, neboť je potřeba vidět všechny souvislosti, v nichž se člověk pohybuje a které se jeho jednání týkají a ne pouze na základě jednotlivého a izolovaného dění. Teprve tehdy, když získáme celistvý úhel pohledu, můžeme posuzovat jednotlivé skutky (Jankovský, 2003).

Šimek (2015) v jedné ze svých novějších publikací ještě doplňuje, že člověk moudrý, Homo sapiens, důsledkem občasného selhávání rozumu v určitých chvílích často jedná velmi nemoudře. Autor dále pokračuje, že moralita v tomto ohledu funguje jako důležitý regulační činitel, neboť na členy společnosti vyvíjí nemalý společenský tlak na základě dobrovolné akceptace morálky, coby všeobecně závazných pravidel, týkajících se názorové shody na to, jak by se k sobě lidé měli správně chovat a naplňovat cíle, kterými jsou mimo jiné spravedlnost, statečnost či prozíravost v rozhodování. Autor v této souvislosti dále hovoří o „mravním konsenzu“, tedy shodě o mravních otázkách, které v dnešním světě již příliš nepociťujeme a možná právě proto hledá mnoho lidí oporu v legislativě (Šimek, 2015).

1.7 Svoboda, vůle, moc

Svoboda je možnost a právo chovat se, myslet a mluvit tak, jak chceme bez omezování a bez despotické vlády, s čímž pak souvisí svobody další, například svoboda v náboženství, svoboda projevu, svoboda tisku a další (Gammon, 2012).

Podle Kanta (1990) je definice svobody následující: „*Svoboda se musí předpokládat jako vlastnost vůle všech rozumných bytostí*“ (Kant, 1990, str. 109).

Jankovský (2003) pak svobodu vidí jako podmínku existence morálky a morálního jednání člověka. Na to je podle autora možné nahlížet z více úhlů pohledu. Autor vysvětluje, že se můžeme setkat s názorem, že svoboda je možností rozhodovat se samostatně na základě dostupných informací, oproti tomu je pak názor, kdy svobodou je stav ducha. Jednoduché shrnutí nabízí autor v obecně známém pravidle, že má svoboda končit tam, kde začíná svoboda toho druhého. Dále je zde pak možnost chápat svobodu jako nezávislost na někom jiném, uvádí autor. V současné době se v tomto smyslu hovoří především o lidských právech, tedy o svobodě politické (Jankovský, 2003).

1.8 Morálka a náboženství

Náboženství, jak uvádí Sokol (2014), si odjakživa klade za cíl zlepšovat soužití ve společnostech. Náboženská morálka může totiž jako jediná naprosto přirozeně a s plnou samozřejmostí člověku něco přikazovat, tvrdí autor. Cíle, které jsou nábožensky dané, jsou dle autora pro lidi přirozeně něčím, co je nepochybně a nepodmíněně uloženo. Dobrovolné a vědomé přijetí náboženství znamená pro člověka přijetí autority, které se člověk naprosto podřizuje (Sokol, 2014).

Pelcová (2010) uvádí, že víra je rizikem a přesahováním sebe sama, kdy člověk směřuje od něčeho konečného (člověk) k něčemu nekonečnému (Bůh). Zároveň se však dle autorky nejedná o nalezení jistoty a vyrovnaného klidu. Proto prý člověk žije v nekončící úzkosti (Pelcová, 2010).

Hinduismus, jak uvádí Filipický (1976), pokládá nebe i peklo pouze za dočasné zastávky na posmrtné pouti člověka, která představuje nekonečný sled zániků a nových zrození. Autor vysvětluje, že dosažení nebeské blaženosti je jen předstupněm pro vyšší inkarnaci v příštím životě, která člověka může přiblížit konečnému vysvobození. Hlavním způsobem, jak k tomuto cíli dospět, je dle autora metoda jógy, tedy sebekázně. Ta se vyznačuje cílevědomou snahou o duševní vyrovnanost, kdy je člověk lhostejný k úspěchu i neúspěchu, neraduje se, ani nechová nenávist a nemá žádné žádosti,

vysvětluje autor. Je to cvičení v neulpívání a sebekázeň představuje cestu, jak se vymanit z časoprostorové závislosti (Filipský, 1976).

Křesťanství, jak tvrdí Sokol (2014), mluví o možnosti záchrany a blaženosti, především ve svých knihách evangelií. Autor dále vysvětluje, že tuto blaženost není možné ovlivnit a získat, je dána od Boha, tedy od vyšší moci než je člověk. Pro Evropu je toto křesťanské pojetí mravnosti historicky velmi důležité, zakládá se na něm evropské vnímání morálky a celé je založeno na Biblickém Desateru, které je převzato od Židovství (Sokol, 2014).

Jak uvádí Lipovetsky (2011) na začátku morálky je Bůh. Autor dále říká, že Bůh, který je alfou a omegou křesťanské morálky, skrze víru určuje, co je správné a co ne. Na těchto základech stojí, dle autora, morálka dnešního světa. Tato teorie také říká, že člověk, který je již od narození zkažený prvotním hříchem, není schopen objevit světlo sám v sobě a bez Boha nedojde spasení (Lipovetsky, 2011).

Desatero je pak podle Sokola (2014) souborem obecnějších pravidel, která člověk sám nevymyslel a potřebuje je k tomu, aby dokázal rozpoznat ničemnost. Obecný základ mravnosti, který byl všeobecně přijímaný, jak upřesňuje autor, pak pozměnilo **Židovství** tím, že je zahrnuje do své víry. Základ pro toto tvrzení je možno nalézt v prvních třech přikázáních, na základě kterých měl Izrael dodržovat pravidla nikoli proto, že jsou všeobecně dobrá a uznávaná, ale z vděčnosti k Bohu Hospodinu, Stvořiteli nebe a země, který zachránil izraelský národ ze zajetí a slíbil mu velkou budoucnost (Sokol, 2014).

Jak uzavírá Šimek (1995), mít rád bližního svého je základem křesťanského myšlení, které je historicky propojené s evropskou historií. Vzájemná pomoc je tedy něčím, co se i v dnešní době očekává a hodnotí jako morální, vysvětluje autor. Nicméně toto chování vzájemné pomoci je možné sledovat i mimo lidská společenství, neboť i zvířata si navzájem pomáhají, protože jiným způsobem by jejich společenství nemohlo dále pokračovat (Šimek, 1995).

1.9 Kategorický imperativ, čili zákon mravnosti

Kategorický imperativ je dle Kanta (1990) základem přirozené morálky, která vychází z motivů jednání, nikoli z jeho důsledků, což znamená, že správnost rozhodování určuje rozum, nikoli cit. Kategorický imperativ je tudíž dle autora správnějším kodexem rozhodování, než zlaté pravidlo, které morální soudy odvozuje z preferencí člověka (Kant, 1990).

Z toho vyplývá, že Kant (1990) považuje kategorický imperativ za jakýsi morální kompas, který by každý člověk měl mít, pokud chce jednat z principu vždy mravně a že jediné, co k tomu potřebuje, je rozum. Tato myšlenka může sice působit abstraktně, ale dle autora je jediným přímým vodítkem k čisté a aplikovatelné moralitě při rozhodování, co je dobré a co zlé. Dle autora je přitom zcela zásadní nevzdálit se od zákonů zkušenosti, neboť bychom se mohli ztratit sami ve vlastním myšlení a uvažování. Abychom se toho uchránili, je třeba nebrat ohled na žádné smyslové zkušenosti, chťiče a vášně, vysvětluje autor. Kombinace rozumu a zkušenosti má tedy zcela zásadní význam (Kant, 1990).

Cílem Kantovy (1990) úvahy je pátrání po takovém prameni našeho jednání, které by bylo možné považovat za zcela dobré. Autor takový pramen nachází pouze v dobré vůli, všechny ostatní lidské vlastnosti a hodnoty je možné zneužít ke špatným cílům. Dobrá vůle tedy spočívá ve chtění a v dobrém úmyslu, a je vedena pouze rozumem (Kant, 1990).

1.9.1 Rozum

Homo sapiens neboli člověk moudrý se často může chovat, myslet i prožívat nemoudře, protože v některých chvílích mu může selhávat rozum, případně v tom může hrát roli i několik dalších faktorů (Šimek, 1995).

Nicméně, jak si všiml Sokol (2014), rozum, byť funkční, nemusí být vždy tím zcela dostatečným vodítkem ke správnému chování a může se mýlit. Na druhou stranu je to, jak autor píše, právě rozum, kdo dokáže nahlížet na věci nepomíjivě, tedy idee. To, co často pokládáme za ideální, se časem může ukázat jako zklamání v okamžiku, kdy toho dosáhneme (Sokol, 2014).

Stejně tak i Šimek poukazuje na to, že rozum nemusí být ve všech situacích tou nejchytřejší součástí psychiky a je spíše schopností, která dokáže proniknout do lidských přání, tužeb, plánů a konání. Jak vysvětluje autor, největší síla rozumu tkví ve zpracovávání informací a nalézání řešení problémů. Nabízí tedy mnohé výhody, ale na druhou stranu s sebou přináší i starosti způsobené složitostí situací, které dokáže vymyslet, dodává autor. Dále autor píše, že díky rozumu je člověk jediným tvorem, který dokáže přemýšlet v čase a zhodnotit tak, co bylo, je a bude dobré nebo špatné pro něj, jeho rodinu nebo pro celou společnost. Zároveň je schopen uvědomění, že co je dobré pro jednoho, nemusí být dobré pro druhého a co je dobré pro mou rodinu, nemusí být dobré pro celou společnost a naopak, tvrdí autor. Taktéž jedině člověk dokáže ze

všech tvorů jako jediný vidět rozdíl mezi tím, jaký následek má jeho čin okamžitě a co způsobí v dlouhodobém časovém horizontu (Šimek, 1995).

Šimek (1995) pak upozorňuje, že s větším postavením a zodpovědností se úzce pojí i vážnější následky v případě selhání. To může podle autora souviset i s celkovou spokojeností a vyrovnaností, které může dosáhnout jen ten, kdo zná své skutečné potřeby a přání, ale zároveň s tím i své možnosti a schopnosti. Dále musí umět rozpoznat, co si přejí a potřebují druzí a to vše musí umět sladit do jednoho celku, dodává autor. Teprve pak může být člověk šťastný a vyrovnaný (Šimek, 1995).

2 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem této bakalářské práce je zjistit, co je pro dnešní lidi motivací chovat se morálně a zda ve výběrovém souboru převažuje model zlatého pravidla morálky.

Výzkumné otázky:

1. Které argumenty pro morální jednání používají informanti nejčastěji?
2. Jakou roli v jejich argumentaci hraje zlaté pravidlo morálky?

3 METODIKA VÝZKUMU

Ke zpracování této práce jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Dle Hendla (2016) neexistuje žádný obecně uznávaný způsob, jak kvalitativní výzkum dělat nebo vymezit. Dá se však říci, že kvalitativní výzkum je širokým označením pro rozdílné přístupy (Hendl, 2016).

Zatímco v kvantitativním výzkumu, jak ve své knize uvádí Kubátová (2006), je úkolem potvrdit, nebo vyvrátit hypotézu, tak v kvalitativním výzkumu může být dosaženo porozumění sociální realitě. Toto porozumění se odráží v teorii a cílem tedy není testování hypotéz, ale vytvoření teorie (Kubátová, 2006).

S Kubátovou souhlasí Hendl (2016), který ve své knize tvrdí, že kvalitativní výzkum je dnes v sociálních vědách preferovaný. Je považovaný za jednu z nejčastějších metod výzkumu v sociální práci (Hendl, 2016).

Typickým postupem v kvalitativním výzkumu je, že výzkumník určí výzkumné téma a základní výzkumné otázky, které může během výzkumu, sběru dat a analýzy upravovat nebo modifikovat, a proto je tento typ obecně považován za pružnější, než jak je tomu u výzkumu kvantitativního (Hendl, 2016).

Kvantitativní výzkum dle Kubátové (2006) jistě v jiných oblastech také najde své využití. „Problém je však v tom, že zatímco kvantitativní výzkum je standardizován, a to zejména skrze statistickou analýzu dat, kvalitativní výzkum takto standardizován není.“ (Kubátová, 2006, str.151).

Pro sběr dat byla zvolena metoda dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru. Miovský (2006) uvádí, že při polostrukturovaném, neboli semistrukturovaném rozhovoru si tazatel vytvoří okruhy otázek, na které se účastníků výzkumu táže. Při rozhovoru je možné měnit pořadí otázek dle úsudku tazatele, aby došlo k co největší výtěžnosti informací z interview (Miovský, 2006).

Znění otázek jsem formulovala tak, aby byly lehce srozumitelné. Týkaly se vrácení půjčky, nevěry, nelegálního obývání opuštěného domu, nároku na vyplácení sociálních dávek, vstupu dítěte pod vlivem alkoholu do nízkoprahového zařízení, eutanazie a znalosti zlatého pravidla morálky. Scénář rozhovorů je uveden v příloze č.1. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon, na jehož použití jsem dostala od každého jednotlivého informanta předem souhlas. Takto získané rozhovory jsem následně doslovně přepsala do textového editoru a tyto materiály mám uschované ve svém osobním archivu.

Seznam okruhů pokládaných otázek:

Otázka č. 1: Půjčil/a jste si někdy od kamaráda peníze? A vrátil/a jste mu je? Proč?

Otázka č. 2: Máte přítele/přítelkyni nebo manžela/manželku? A byl/a jste mu/jí někdy nevěrný/á? Proč?

Otázka č. 3: Nějací mladí lidé obsadili dům, který je prázdný a patří městské části, která nemá v tuto dobu pro něj využití. Jako představitel/ka městské části byste nechal/a nebo nenechal/a dům vyklidit?

Otázka č. 4: Měly by se (nebo neměly) dávat sociální dávky lidem, kteří jsou práce schopni, pouze tehdy, když odvedou nějaké obecně prospěšné práce?

Otázka č. 5: Pracujete v nízkoprahovém zařízení pro děti, které má jeden jediný zákaz: Nesmí tam přijít dítě pod vlivem alkoholu. Přišel tam však desetiletý chlapec, zjevně opilý a po chvíli usnul v křesle. Vykázal/a byste ho nebo ne?

Otázka č. 6: Představte si, že jste lékař/ka v Holandsku, kde je eutanazie legální. Pacient v terminálním stádiu Vás o ni požádá. Jak budete reagovat a proč?

Otázka č. 7: Slyšel/a jste někdy termín: „zlaté pravidlo morálky? A používáte ho někdy?

Různé reakce na předložené otázky je možné shrnout do pěti trsů. Metodou zpracování přepsaných rozhovorů byla kvalitativní obsahová analýza, zvaná vytváření trsů, která slouží k tomu, abychom seskupili určité výroky dle rozlišení společných jevů do skupin, které vznikají na základě společných jednotek. Touto metodou vznikají určité skupiny, které mají některé společné opakující se znaky (Miovský, 2006).

3.1 Charakteristika výzkumného souboru

Informanti byli voleni metodou sněhové koule. Metoda sněhové koule je podle Miovského (2003) technikou získávání výběrového souboru a lze definovat jako metoda, kterou získáváme nové případy procesem postupného označování dalších informantů těmi stávajícími. Samotný proces začíná výběrem jednoho informanta, o kterém víme, že splňuje kritéria výzkumu a který během interview následně doporučí informanta dalšího (Miovský, 2003). Takto jsem postupovala, dokud nebyl vzorek naplněn, tzn. dokud se nezačala data opakovat.

Pro svůj výzkumný soubor jsem stanovila několik kritérií, z nichž hlavním byla ochota hlouběji se zamýšlet nad tímto poměrně specifickým tématem. Všichni účastníci výzkumu byli zároveň starší 18 let a souhlasili s rozhovorem. Každý rozhovor trval v časovém rozmezí přibližně 15-30 minut.

3.2 Realizace výzkumu

Samotný výzkum probíhal během tříměsíčního období, kdy jsem navštívila jednu kamarádku, kterou už znám mnoho let a jejíž životní příběh mě k tomuto výzkumu inspiroval. Procházela několikrát velmi těžkou životní situací a já ji obdivuji pro rozhodnutí, která navzdory vlastnímu nepohodlí, z nich plynoucích, dokázala učinit. Řídila se vždy jednoznačně zlatým pravidlem morálky, což pro ni samotnou nebylo vždy výhodné. Tato kamarádka mi pak doporučila dalšího informanta do souboru výzkumného vzorku a tímto způsobem to pak pokračovalo i s dalšími informanty. Celkem jsem se takhle měla možnost setkat se 16 lidmi. Další rozhovory už probíhaly na neutrálním území v příjemném prostředí, aby informanti byli vždy uvolnění a relaxovaní. Na začátku rozhovoru jsem se vždy představila, vysvětlila účel a cíl mé výzkumné práce a zeptala se na souhlas s nahráváním celého rozhovoru na můj diktafon, který mi všichni informanti ochotně podepsali.

3.3 Způsob zpracování dat

Díky souhlasu všech informantů s nahráváním našich rozhovorů na diktafon jsem mohla všechny rozhovory doslovně z audiozáznamu přepsat. Pomocí toho jsem následně mohla data podrobně analyzovat.

Pro vyhodnocení této transkripce jsem využila otevřeného kódování. Díky tomu je vytvořen seznam témat, který se postupně rozděluje a třídí a připravuje k další analýze (Hendl, 2016).

Tento postup je pro tento druh výzkumu vhodný i podle Miovského (2006), který jej uvádí jako jednu z nejčastěji používaných metod k seskupení určitých výroků do skupin metodou vytváření trsů, která byla použita právě pro tento výzkum. Dle autora by východiskem pro tyto trsy měly být společné podobnosti, neboli překryvy mezi identifikovanými jednotkami a touto cestou z obecných kategorií pak dochází k vytváření specifického uspořádání a vzniku konkrétního tématu (Miovský, 2006).

Výsledná data jsem pomocí aplikace Coggle zpracovala do myšlenkové mapy, kde jsem ke každému trsu přidělila nejčastější argumenty informantů v jednotlivých bodech. Tuto mapu jsem umístila na konci výsledků.

3.4 Etika výzkumu

Kvalitativní výzkum s sebou dle Miovského (2006) z etického hlediska nese mnoho problémů, a to hlavně proto, že nelze odůvodnit každé jednání, aby mělo vždy nějakou spojitost s realizací výzkumného projektu. Aby však mohlo být dosaženo maximální možné etiky výzkumu, je potřeba brát ohled na soukromí každého jednotlivého informanta, například zaručením jeho anonymity (Miovský, 2006).

Hendl (2016) vedle anonymity považuje za podstatné také dobrovolnost informanta na účasti výzkumu, což v praxi znamená, že každý informant se kdykoli během výzkumu může rozhodnout jej opustit, resp. nedokončit a na to by měli být všichni hned ze začátku upozorněni (Hendl, 2016).

Před začátkem každého rozhovoru jsem informanty požádala o souhlas s pořízením audio záznamu na můj osobní diktafon, což mi potvrdili následně ještě jednou, hned v úvodu samotné audionahrávky. Tato nahrávka posloužila pouze ke zpracování dat, resp. k doslovnému přepsání jejího obsahu (kromě úvodního souhlasu s jejím pořízením), poté byla smazána. Informanty jsem rovněž ubezpečila o ochraně osobních dat a stoprocentnímu zachování anonymity, čehož bude docíleno utajením jejich pravých jmen, zmíněných reálií či jiných specifík.

4 VÝSLEDKY

V následujícím textu jsou popsány výsledky rozhovorů s informanty, kterých je 16 ve věku 21-65 let, obého pohlaví, tj. 10 žen a 6 mužů. Pro zachování anonymity jsem jednotlivým informantům dala označení „Inf1 - Inf16“. Otázek v dotazníku, na které mi moji informanti odpovídali, je celkově 7 a týkají se různých témat ohledně morálky. Při tvorbě těchto otázek jsem vycházela z nastudované literatury v teoretické části práce.

4.1 Výsledné trsy

Zpracování dat s výše uvedenými informanty bylo učiněno na základě metody vytváření trsů. Po důkladné analýze bylo takto vytvořeno 5 trsů:

1. Pocity a postoje vůči druhému
2. Obecné morální principy
3. Uznané normy
4. Empatie k sobě
5. Povědomí jednotlivce o zlatém pravidle morálky

4.1.1 Trs 1: Pocity a postoje vůči druhému

Nejčastějším překrývajícím se tématem z vyprávění informantů vyplynulo **svědomí, empatie k druhému a soucit**, tedy pocitové a postojové důvody k morálnímu jednání.

Inf10, Inf11, Inf12 a Inf14 uvedli, že nemají tu potřebu a ani by nedokázali svého partnera podvádět, protože by jim to nedovolilo **svědomí**. Bylo by jim jejich partnera totiž líto, a neumí si ani představit, že by v jejich životě vůbec mohla nastat situace, kdy by k nevěře mohlo dojít. Inf11 řekl: „*Když s někým žiju, mám ho rád, tak vůbec nepřemýšlím, že bych byl zároveň s někým jiným. Já to tomu druhému ani nedokážu udělat. Nejde mi to přes srdce, někomu druhému způsobit bolest... Když se na něčem dohodnu, tak sejít z té cesty.*“ S tím koresponduje názor Inf12, která říká: „*Nikdy jsem mu nebyla nevěrná. Protože ho miluji. A řídím se pravidly, kterými se řídí chápání, nebo pojetí té mé lásky.*“

K tomu se připojují názory Inf4 a Inf5, které se shodují v názoru, že si nevěru nedokáží představit v žádném případě. Do vztahu zkrátka nepatří, a pokud by se k ní snad měly chut' uchýlit, nejprve by se snažily zachránit stávající vztah a chut' na nevěru

by braly jako varovný signál, že je potřeba na vztahu zapracovat, nebo jej ukončit a teprve pak si hledat někoho dalšího.

Velmi pozoruhodná byla odpověď Inf9, který vypověděl, že nevěrný nikdy nebyl „*Protože by to nebylo morální. V tomto teritoriu je morální, co odpovídá nějakým křesťanským pravidlům a jedno z nich je právě věrnost.*“

Téměř všichni informanti ve svých odpovědích napříč otázkami projeví jako jeden z hlavních motivů pro své morální jednání soucit, vcítění se druhého, tedy empatii. Byl to velmi výrazný jev zejména u otázky, týkající se eutanazie. Zde informanti často hovořili o smrti jako o vysvobození z terminálního stádia nemoci pacienta, tj. jako o úniku ze stavu nevléčitelně nemocného. Pokud by si však sami sebe představili v roli lékaře, který eutanazii přímo provede, objevil se zde shodný odmítavý rys, že v otázce přímého usmrcení pacienta již nebyla otázka vůbec lehká. Inf7 řekla: „*V téhle situaci bych se nikdy nechtěla ocitnout*“ a dodává, že by se nikdy nechtěla dostat do role, ve které bude pomáhat lidem umřít. Myslí si, že to je velmi těžké rozhodování, na které se dá jen těžko zvyknout. U otázky eutanazie se nejčastěji objevoval vnitřní rozpor informantů. Utrpení a smrt nejdou totiž vždy ruku v ruce, a pokud je zde jen utrpení bez vidiny zlepšení, nebo naopak rychlého konce, pak by eutanazii shodně volili téměř všichni.

Ve dvou případech Inf1 a Inf7 uvedli, že je pro ně tato otázka natolik náročná, že by na této pozici z důvodu náročnosti a rozporuplnost rozhodování nikdy pracovat nechtěli.

Dále pak informanti často zmiňovali soucit, coby hlavní motiv svého jednání u otázky, týkající se vyklizení nevyužitého domu. V tomto případě Inf2 zmínil, že situace ohledně vyklizení či nevyklizení takového domu od lidí, kteří jej samozvaně obsadili je pro ni obtížně řešitelná, protože by se sama nechtěla dostat do situace, kdy by neměla kde bydlet. Proto si nebyla jistá, jak v takovém případě (byť v roli městského zastupitele, který je povinen řídit se v takové situaci zákony) postupovat. Vzhledem ke své empatické povaze by však dům od nezvaných hostů vyklidit nenechala.

Svědomy bylo také častým motivem k vrácení dluhu. Všichni informanti totiž shodně uvedli, že tím nejvýznamnějším důvodem (rozhodovacím faktorem) k vrácení peněz je jejich **svědomí**. Inf8 uvádí: „*Měl bych špatné svědomí z toho, kdybych mu to nevrátil.*“ Inf7 shodně říká: „*Neuměla bych žít s pocitem dluhu. Hrozně by mě to tížilo. Takže hned rychle vracet. Nesnesla bych ten pocit, že jsem to nevrátila, neuměla bych s tím žít.*“ Inf4: „*Měla bych špatné svědomí, že jsem někde zadlužená a že mám někde*

závazek.“ Inf6 dále uvedla: „*Nechtěla bych, aby přátelství skončilo kvůli dluhu.*“ Inf12: *Chci mít čistý štít vůči komukoli*“.

Naopak nulovou míru soucitu informanti shodně projevovali v případě otázky, týkající se vyplácení sociálních dávek lidem, kteří nepracují (byť třeba nemohou), ale o sociální dávky by zájem měli. Zde by informanti postupovali shodně a tzv. bez práce - koláče by nikomu nedali. V jejich výpovědích chybělo hlubší zamyšlení se nad možnými příčinami toho, proč někdo práci nemá.

Ve výpovědích informantů se často objevoval fakt, že se svědomím je úzce spojen **princip**, který je součástí jejich vnitřního morálního kodexu. Proto jsem tyto výpovědi seskupila v následujícím trsu.

4.1.2 Trs 2: Obecné morální principy

Logika, spravedlnost a právo na sebeurčení, zodpovědnost (odpovědnost zastupitele), to jsou **obecné morální postoje (obecné mravní principy)**.

V rozhovorech se často překrýval stejný důvod k vrácení půjčky. Z podrobné analýzy dat je zřejmé, že ani jednoho z informantů nikdy nenapadlo, že by půjčené peníze nevrátil. Jako důvody uváděli nejčastěji to, že: „*půjčka se prostě vrací*“, tedy smysl pro obecně **morální princip**. Toto tvrzení dokládají slova Inf9: „*Protože se to dělá, že se vrací peníze. Je to slušnost. Když si něco půjčím, tak to vracím, protože to nejsou moje peníze.*“ Inf12 říká: „*Je správné vrátit peníze, které jsem si od někoho půjčila.*“

Inf5 rovněž kategoricky uvedl: „*Půjčka se vrací*“. Ono slovíčko „se“ zde hraje zásadní roli, neboť udává předpoklad jistého vždy dodržení vzorce chování. Stejně tak Inf8 uvádí: „*Přijde mi to jako samozřejmost. Když si něco půjčím, tak to vracím*“. Zde je tedy opět patrný princip v tom, že půjčené „se“ vrací. Stejný vzorec uvažování ukázala i Inf14, která uvádí: „*Půjčka se vždy vrací. Ať už je to snadné, nebo ne*“.

Princip byl jedenkrát zmíněn i v otázce nevěry, kdy Inf10 uvedla, že by svého partnera nikdy nepodvedla, protože: „*to se prostě z principu nedělá*“.

Princip byl zmíněn také v otázce, týkající se přidělování sociálních dávek lidem, kteří nepracují. Pokud by totiž pracovat mohli, ale nechtěli, dávky si v takovém případě rozhodně nezaslouží, jak se shodli všichni informanti. Viz několik následujících příkladů: Inf1: „*Nic není zadarmo. Nebo nemělo by být. Tenhle princip učíme i děti, že prostě něco je za něco*“. Není prý totiž spravedlivé, že jeden pracuje, aby měl peníze, a

druhý nepracuje a peníze by také dostal. Na tom se shoduje i Inf2, která uvádí: „*Lidi by dávky dostávat neměli, pokud se o to nezasloužili, ačkoli by mohli*“.

O principu hovoří i Inf8, který říká: „*Když nechám doma někoho, kdo nepracuje, tak bude mít roupy a energii, kterou bude potřebovat nějak vybit. Takže je to i jistá prevence proti kriminalitě*“. Podobně to vidí i Inf9, který tvrdí, že „*to vytváří problémy, když lidi berou dávky a někde ještě pracují na černo. To je takový koloběh, kde utíkají peníze*“.

S principem se ve výpovědích informantů místy pojí i logika. Zajímavou úvahu měla Inf2, která řekla, že není **logické**, aby někde byl nějaký dům prázdný a nevyužitý. Pokud pro něj tedy město nemá jiné využití, klidně by v něm nechala bydlet cizí lidi, kteří ho samozvaně obydleli. Inf2 doslova uvedla: „*Proto ty domy jsou, žejo, aby v nich někdo bydlel. Proto to využití vlastně posvěcuje ten účel, protože se tím umožní těm lidem bydlet*“.

Do tohoto trsu jsem na konec zařadila také téma zákona, které pokračuje v trsu dalším. Je tomu tak proto, že výpověď informanta byla v tomto případě zcela specifická, protože se zde překrývalo téma zákona a principu. Pojem **princip a zákon** se mísily a překrývaly v odpovědích na otázku o vystěhování z domu skrze argument, že s funkcí zastupitele městské části se pojí určité zákonem stanovené povinnosti, a jako takové by bylo z principu špatné, dokonce protiprávní je svévolně nedodržet. To znamená, že ve většině případů by informanti nechali dům vystěhovat. Například Inf1 vidí situaci jasně, když uvádí, že by dům od těch, kteří jsou tam **protiprávně**, vyklidit nechala, protože dodržování **pravidel** a určitých hranic je nezbytné. Inf1 doslova říká: „*Prostě pravidla a zákony jsou takové, i když se mi nemusí líbit, můžou bejt pro mě, jako pro člověka, svazující, nechápající, tak ale v tu chvíli zastávám nějakou funkci s nějakými pravidly, a protože chci, aby se mi to pak jako nějak nerozbouralo v jiných oblastech, tak musím přistoupit úplně ke všem stejně*“. S tím koresponduje názor Inf8, který říká, že by dům nechal vyklidit, protože samozvaný obyvatelé v něm nemají co dělat: „*To by si každý mohl dělat, co chce. Kvůli určitým **principům** bych ten dům vyklidil. To by jinak byl na tom světě kocourkov*“. Rovněž Inf9 uvádí: „*Nechal bych jej vyklidit. Protože by to jinak zakládalo precedens, že když je někde něco prázdného, tak se tam můžu nastěhovat. Takže pokud někomu něco nepatří, neměl by s tím hospodařit. Rozhodně tedy vyklidit*“. Z výpovědí je tedy zřejmé, že se informanti velmi často řídí ve svém rozhodování obecně závaznými pravidly a principy.

4.1.3 Trs 3: Uznané normy

Pravidla, zákony a odpovědnost byly dalším častým překrývajícím se tématem ve výpovědích informantů. Několikrát se tyto pojmy objevovaly u otázky týkající se vystěhování nelegálně obydleného domu a vykázaní opilého dítěte z nízkoprahového zařízení. Pokud je někde někdo protiprávně, nebo jeho pobyt jakkoli odporuje pravidlům, nemá tam co dělat. To však neplatí, je-li tímto vykázaním ohroženo jeho bezpečí.

Často se v odpovědi informanti oháněli **zákonem** v případě opilého dítěte, které přišlo do nízkoprahového zařízení, ačkoli je pobyt zde pod vlivem alkoholu jasně proti vnitřním pravidlům takového zařízení. Zde byl patrný náznak vnitřního dilematu informantů a pocitu odpovědnosti za dítě v kombinaci se strachem, co by se mohlo stát, kdybychom dítě ze zařízení vyhnali a ono ho pak třeba přešlo auto. Nebo kdybychom ho v zařízení naopak nechali, ono se třeba udusilo zvratky a odpovědnost tímto padla na naše bedra.

Z odpovědí vyplývá, že informanti sahají po zákoně v momentě, kdy jejich vnitřní morální kompas mlčí. Když nevědí, jak se správně zachovat, použijí k rozřešení situace (aby věděli, jak se k tomu mají postavit) jasně stanovená pravidla, tedy normy a zákon. Například Inf1 by opilé dítě z nízkoprahového zařízení vykážala: „*Protože nespĺňuje pravidla. Když někde pracuju a zastávám nějakou funkci, kde ta pravidla jsou jasně daná, tak je jasně dané ho vykážat*“.

Stejným směrem uvažovala i Inf2, která by sice situaci vyřešila jinak, nicméně její motivace by byla stejná, jako u Inf1. Inf2 by totiž dítě ze zařízení nevykážala, protože by si na miský vah dala možnost, že se mu pod vlivem alkoholu venku snadněji může přihodit něco zlého a to si prý „*koleduje o průšvih*“ mnohem více, než riziko, že se dítěti něco stane uvnitř, byť za to odpovědnost ponese ona: „*protože to riziko je daleko menší, než to, že ho pošlu pryč a ono ho tam, ožralýho, přejede auto*“.

Zajímavá byla snaha o pojištění se proti případným problémům, vyplývajícím z přijetí odpovědnosti, kterou uvedla Inf4. Nejprve postupovala kategoricky a opilé dítě by ze zařízení vykážala, protože tak velí pravidla. Pak se ale hlouběji zamyslela a dítě by v zařízení nechala, s tím, že: „*Asi bych zvolila možnost přivolání záchranky, protože přece jen, kdyby se něco stalo, tak ta odpovědnost jde za mnou*“. Inf 4 také zmínila zákon v otázce vystěhování nelegálních obyvatel domu, kdy by ho bez váhání porušila. Doslova řekla: „*řídila bych se citem, ne zákony*“. Z toho vyplývá, že pocit

odpovědnosti za dítě v roli sociálního pracovníka je pro tuto informantku závaznější, než za neobydlený dům v roli městské zastupitelky, kde by se zákonem neřídila, byť pro ni pravidla a zákon jsou evidentně důležité.

Pravidla byla zmíněna několikrát. Inf5 jimi podmínil setrvání obyvatel nelegálně obydleného domu, když říká: „*Dal bych jim pravidla, která pokud by dodržovali, mohli by zůstat, jinak by šli pryč*“.

Pravidla však zdaleka nejsou v žebříčku hodnot informantů vždy na prvním místě. Téměř všichni informanti se shodují, že pokud jde o život dítěte, tak nejsou pravidla důležitá a proto by je s klidným svědomím porušili a dítě by si v zařízení nechali, aby ho měli pod dohledem, byť by to pro ně mohlo znamenat problém v podobě odpovědnosti. Inf8 se také v této souvislosti zamýšlí nad potřebou úpravy pravidel, pokud jsou v rozporu se zdravým rozumem a s bezpečím dětí. Pro většinu informantů (13 ze 16) je tedy pomoc dítěti nadřazena zákonům.

Výjimku tvoří Inf1 a Inf5, kteří by dítě vykážali, aby mu tím vštípili fakt, že pravidla jsou důležitá a je nutné je za každou cenu dodržovat. Tito informanti jako jediní tedy staví svými odpověďmi pravidla a zákony na vyšší příčku důležitosti, než bezpečí dítěte. Rovněž Inf13 říká: „*Ano, vykážala bych ho a zavolala bych na městskou policii, která by ho musela doprovodit. Je to z toho důvodu, že je mu deset let a jak je možné, že je opilý. To znamená, že někdo spáchal trestný čin. A na trestný čin já mám oznamovací povinnost. V naší republice je protizákonné podávat dětem, nebo lidem pod 18 let alkohol*“. Zcela shodný postup (ohlášení MP) by volila i Inf14, která by však na rozdíl od Inf13 dítě ze zařízení nevykážala. Podobně by reagovala i Inf15, která by dítě nevykážala, ale snažila by se to řešit s rodiči a kdyby to nikam nevedlo, teprve pak by to řešila přes MP a OSPOD.

Z výzkumu vyplývá, že o pravidla, normy a zákony se lze opřít ve chvíli, kdy si nejsme jisti přesnou povahou vlastních morálních postojů. Pokud však vlastní morální postoje máme jasně dané a nejsou ve shodě s obecně platnými normami a zákony, bývají tyto naše postoje nadřazeny a častěji aplikovány v praxi, než striktní pravidla a zákony. Lidskost a morálka jsou tedy často upřednostňovány před zákonem.

4.1.4 Trs 4: Empatie k sobě

Tento trs je charakteristický překryvem témat pocitů k sobě samým, kdy informanti jednali čistě podle pocitů k sobě samým, resp. podle toho, co jim dané chování resp. vzniklá situace a postoj k ní přinese. Z výzkumu totiž vyplynulo, že

existují bez-postojové oblasti, kde lidé žádné principy nemají. Můžeme je též označit za instinkty bez formulovaných pravidel. Může se tedy jednat i o **pudové** záležitosti, ve kterých rozum příliš silný vliv nemá, resp. kde nemá vliv žádný. V takovém případě můžeme například nevěru označit jako prosté uspokojování sociálních či pudových potřeb.

Inf1 uvedla, že jí partner dává vše, co potřebuje, a proto nemá k nevěře důvod. Pokud by se však v jejich vztahu vyskytly závažné obtíže, nevěru si jako východisko resp. následek takové situace představit dokáže. Zde tedy převažuje motiv vlastního sociálního uspokojení, stejně, jako u Inf3, který v podobném smyslu uvedl, že nevěrný byl: „*Protože to s námi moc nefungovalo, dlouhý léta*“, čímž svou nevěru vysvětluje, stejně, jako to udělala Inf2, která uvedla, že pokud k nevěře našla důvod, stala se pro ni tímto legitimizovanou a ospravedlnitelnou. Stejného názoru jsou i Inf5, Inf7 a Inf8, kteří se v názoru na nevěru zcela shodují. Inf5 říká, že „*každý člověk má nějaký potřeby, a když to tam není, hledám to někde jinde. Samozřejmě ne hned, ale chvíli to trvá, než se k tomuto kroku dopracuju*“. Inf7 však ještě dodává, že by k tomuto kroku přistoupila až „*pokud je vztah v troskách*“. Inf8 k nevěře sáhl „*Protože to v tom vztahu nefungovalo, nešlo to. Byl to výsledek toho, že ten vztah se začal rozpadat, nefungovalo tam to, co by mělo fungovat*.“ Zde je tedy jasně patrné, že v otázce nevěry velká část informantů uvažovala a jednala citlivěji a s empatií k sobě samým, než ke druhému. Hledali totiž, co jim chybělo bez ohledu na to, jestli tím ublíží druhému člověku.

Uvedu zde jednu odpověď Inf3, která byla oproti ostatním odlišná tímto: „*Protože by mě zmlátil, kdybych mu je nevrátil*.“ Z této odpovědi vyplývá, že v jednom případě byl motivem dlužníka k vrácení peněz, a tedy i k mravnému chování **strach**.

4.1.5 Trs 5: Povědomí jednotlivce o zlatém pravidle morálky

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že dnešní člověk, třebaže se morálně chová, povědomí o zlatém pravidle morálky, jako takovém, nemá. Z toho vyplývá doklad o tom, že českému člověku dnešní doby chybí slovník, pokud nezná zlaté pravidlo morálky, které je jedním z elementárních pojmů etiky.

Pouze jedna z informantek, Inf4 uvedla, že o zlatém pravidle morálky slyšela: „*Asi někdy na škole. Vždycky mi to třeba říkala maminka, abych nečinila příkoří ostatním dětem, když nechci, aby to oni dělali mně*.“

Ostatní informanti poté, co jsem jim definici zlatého pravidla morálky vysvětlila, shodně kromě jedné výjimky uvedli, že se jím sice řídí, ale jeho název, resp. označení takového chování, neznají, v některých případech jej dokonce nikdy neslyšeli.

Zde uvádím příklady výpovědí, které tento fakt dokládají:

Inf1: *„Ne. V tomhle znění, jak to říkáte, ne. Dovedu si představit nějaké Desatero, nějaké etické otázky, body a tak. Ale zlaté pravidlo morálky ne.“* Inf2: *Nikdy předtím jsem se s tím nesečkala. A v podstatě nevím přesně, co to znamená.“* Stejně tak Inf12 uvedla, že o tom asi někdy jen letmo zaslechla, ale zároveň uvedla: *„No, ano. Podvědomě se tím určitě řídím.“* Inf16 rovněž řekl: *„Pod tímhle označením ho neznám, ale určitě ho používám. Snažím se neškodit a pomáhat lidem, když můžu.“*

Dále uvedu příklad Inf9, který se prý s definicí zlatého pravidla morálky setkal poprvé až ve chvíli, kdy jsem mu jej vysvětlila. Odpověděl, že se jím rozhodně řídí. Řekl: *„Těch případů je spousta. Můžu začít například u těch peněz. Taky by se mi nelíbilo, kdybych někomu půjčil peníze a on mi je pak nevrátil. A takto bych si představoval, aby jednali i oni se mnou.“*

Jediná výjimka, Inf10, která připustila, že se možná zlatým pravidlem morálky vždy neřídí, řekla: *„Vědomě se jím řídím, ale nevědomě je možné, že ho někdy poruším. Pak si říkám, že jsem blbá a trápím se tím.“* To je zcela výjimečná odpověď, kde informant připustil možnost vlastního pochybení. Jedná se totiž o velmi cennou a vzácnou schopnost sebereflexe, tedy zhodnocení vlastního chování.

Dalším zajímavým případem je Inf11, který sice řekl, že definici zlatého pravidla morálky nikdy neslyšel, ale který zároveň jako jediný použil pozitivní formulaci zlatého pravidla morálky, když řekl: *„Takhle já jsem nad tím nikdy nepřemýšlel. Beru to tak, že když se k těm lidem budu chovat slušně, budou se slušně chovat i oni ke mně.“*

Zcela jedinečný je však pohled Inf15, která uvedla následující: *„No, já to mám nastavený trochu jinak. Každá duše je na určitém stupni vývoji. To souvisí s mojí životní filosofií. Ten člověk se musí rozmyslet, když používá vcítění sám do sebe. Mně by se nelíbilo, kdyby mi ty peníze nikdo nevrátil. Kdyby mě někdo vzal palicí po hlavě, mě to bude bolet...to vztahuju na sebe. Pak je ale další krok a to je to, že si řekneš „ježišmarja, tomu člověku bude chybět i ta stovka, kterou mi pučil. Pro mě stovka nic neznámá, já jsem si ji pučila jenom proto, že jsem zrovna neměla u sebe hotovost, ale ten člověk možná kvůli té chybějící stovce bude ten den těžko přežívat. Anebo v téhle době covidové. Někdo to může mít postavený tak, že se nebojí smrti a nechce žít bez*

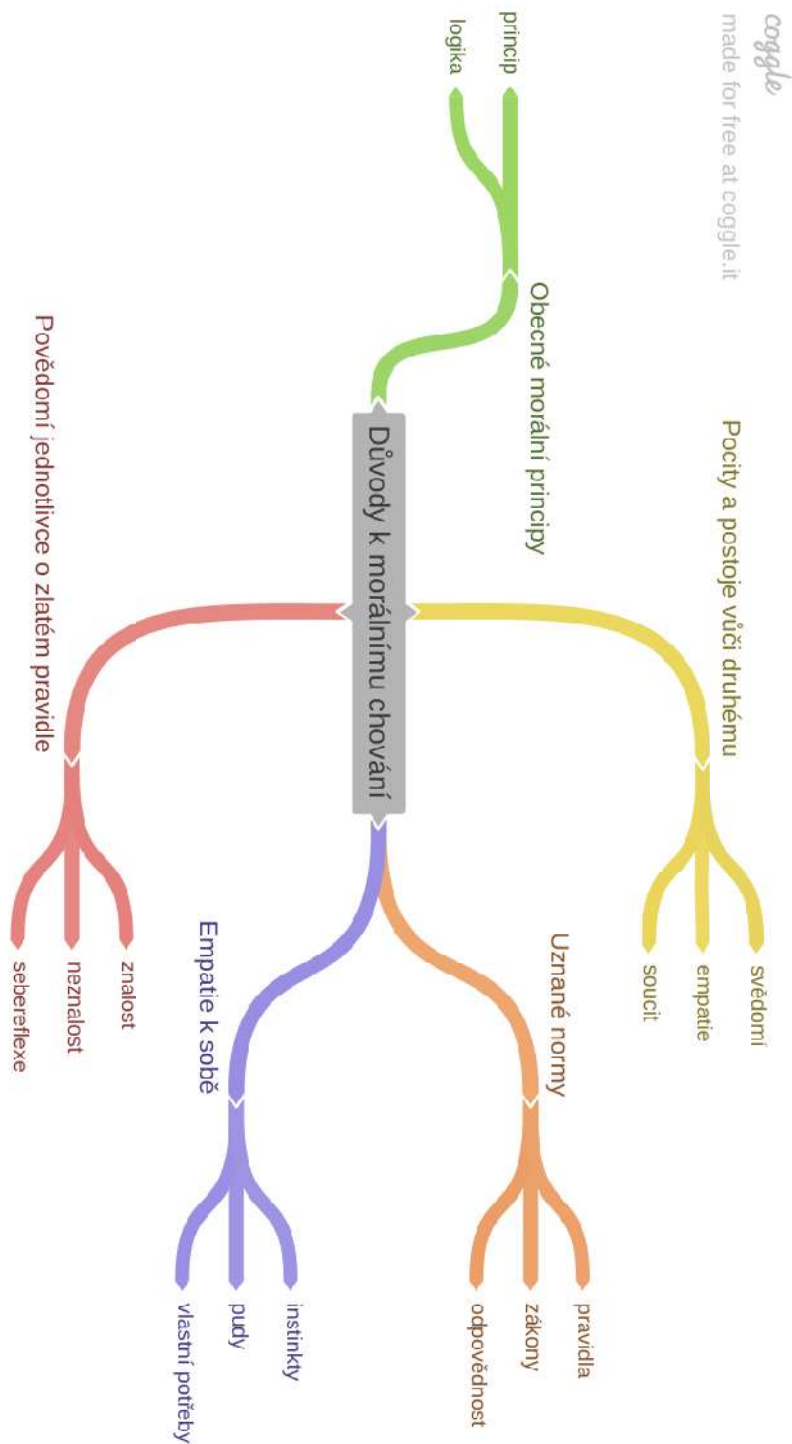
svobody. Ale někdo jiný lpí na životě a bude vyžadovat striktní nošení roušek, dvoumetrový rozestupy a já když k němu budu přistupovat empaticky, tak tohle budu respektovat, byť to mám sama nastavený jinak. Takže tam nemám to posuzování podle sebe v tomhle, ale to vcítění se do potřeb druhého.

Zlaté pravidlo morálky je zde explicitně uvedeno jedenkrát, a to v případě Inf2, která řekla: *„Vžiju se do toho člověka.“* Zde tedy vidíme zlaté pravidlo aplikované v praxi, protože si sebe sama představuje na jeho místě. Inf2 zde ještě dodává: *„zároveň by mi ho bylo líto, že se mu taková věc stala. No, s tím bych nemohla vůbec žít.“*

Na místě druhého člověka si sebe sama představila i Inf12, která nemá ráda, když jí někdo skáče do řeči a proto ani ona neskáče do řeči druhým.

Stejně tak si sebe sama na místě druhého člověka představuje Inf10, když v souvislosti s eutanazií říká: *„Já bych tohle brala. Já tohle uznávám. To je utrpení pro ty lidi, když ví, že se zázrak nestane, tak je lepší ten život skončit. Chtěla bych to tak i pro sebe. Podle mě se však zázraky nedějí, a pokud bych měla žít s nějakýma závratnýma bolestma, nebo to skončit, tak to raději skončím důstojně“.*

Myšlenková mapa, znázorňující jednotlivé výsledky každého trsu, kterou jsem vytvořila pomocí aplikace Coggle na základě výpovědí informantů.

zdroj: Vlastní výzkum

5 DISKUZE

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit které argumenty a motivy informanti ke svému rozhodování používají a zda jsou tyto ovlivněny zlatým pravidlem morálky. Napříč odpověďmi informantů se jako zlatá linka nejčastěji prolínala tato témata: **svědomí, výchova, princip, pravidla, čest a pudy**, coby faktory ovlivňující jejich jednání. Často byl pro informanty hlavním rozhodovacím faktorem, jak se zachovat, **rozum**. To podporují Kantova slova (1990) o kategorickém imperativu.

Z literatury (Putnová, 2007) se lze dočíst, že zlaté pravidlo morálky slouží už odpradáвна jako vnitřní měřítko správnosti jednání a chování každého z nás. Přesto se však můžeme setkat s jeho porušováním, kdy informanti podle něj za určitých podmínek nejednají.

Chovat se morálně je přitom snadné, jak uvádí Lewis (2011), protože zlaté pravidlo je vlastně shrnutím toho, co považujeme za správné všichni. Z toho vyplývá dokonalá srozumitelnost zlatého pravidla. Vnímám zde tedy paradox, neboť nerozumím tomu, proč se člověk záměrně dopouští na druhém člověku něčeho, co by sám nechtěl, aby bylo činěno jemu. Nehledě na to, že chovat se jinak, než jak velí zlaté pravidlo morálky, je vlastně složité, neboť jak uvádí Sokol (2014), zlaté pravidlo je tím nejjednodušším návodem, jak se k druhým chovat.

Informanti se často odvolávají na jakási nepsaná pravidla. Z toho je patrné, že jakýsi konsensus se rodí, jak to popisuje Lipovetski (2011). Ten konsensus je různý, podle závažnosti morálního rozhodování. Jiný je například u problému manželského soužití a nevěry, kde žádný konsensus ještě není, což informanti potvrzují. Z výzkumu tedy vyplývá, že lidé se chovají morálně, co se týče peněz, ale už méně, když se jedná o vztahové záležitosti.

Porušení zlatého pravidla je pak zřejmé například z výpovědi Inf7, který prokázal empatii k sobě, ale už ne ke druhému, když řekl, že nevěru považuje za jediné východisko, pokud mu ve vztahu něco chybí, nebo pokud se vztah nachází v krizi. Taková odpověď pro mne byla překvapením, neboť jsem čekala, že vztahové problémy budou spíše podnětem k diskuzi obou partnerů a snaze o jejich řešení. Nevěru nepovažuji za řešení vztahových problémů. Proto pro mne byl tento druh odpovědi překvapivý. V souladu s tím, co jsem čekala, jsou však odpovědi větší části informantů, kteří řekli, že nevěru jako řešení partnerských problémů nevnímají a že by k ní z různých důvodů nesáhli.

Z výzkumu dále vyplývá, že u informantů, které jsme oslovila, zcela jistě nepřevládá model řešení vztahového problému nevěrou. Většina informantů by partnerskou krizi řešila komunikací s partnerem a snahou o zlepšení jejich vztahu. V pěti případech ze šestnácti pak informanti uváděli, že by svého partnera podvedli a tento akt by si dokázali nějakým způsobem ospravedlnit. Z výzkumu dále vyplývá, že častěji by si nevěru uměli ospravedlnit muži než ženy.

K výzkumu jsem záměrně využila metody dotazování a techniky polostrukturovaného rozhovoru, abych měla jistou volnost v pokládání doplňujících otázek informantům a abych tak docílila maximální výtěžnosti informací z rozhovorů. Mou snahou bylo formulovat otázky tak, abych se z odpovědí informantů dozvěděla co nejvíce o jejich vnitřních mravních postojích a zda (případně nakolik) budou argumentovat zlatým pravidlem morálky. První otázka měla za cíl zjistit, jestli si informanti někdy vypůjčili od někoho peníze a zda a proč měli (či neměli) tendenci vrátit je zpět. Všichni informanti uvedli, že si někdy peníze vypůjčili a všichni shodně uvedli, že je i vrátili. V odpovědi na tuto otázku se tedy všichni informanti shodně sešli a potvrzují tak tezi Lewise (2011), Sokola (2016) i Putnové (2007). Informanti v této otázce nejčastěji své chování vysvětlovali tím, že je jednoduše správné vrátit to, co si vypůjčili. Nedošlo zde tedy k žádné překvapivé odpovědi a argumentace zlatým pravidlem zde nebyla zastoupena vůbec.

Pokud se týká ostatních argumentů informantů k morálnímu chování, zákony a uznaná pravidla nejsou v popředí. Zcela jednoznačně převažovaly, coby důvody vedoucí informanty k morálnímu jednání, pocity a postoje vůči druhému, jako jsou **svědomí, empatie k druhému a soucit**. Tyto pocity byly zcela nejčastějším odůvodněním, které informanti uváděli ve svých výpovědích. Teprve pak přicházely na řadu **obecné morální principy a uznané normy** jako jsou **zákony** a konsenzuálně přijatá **mravní pravidla**. Dokonce není vzácné, že informanti jednali čistě podle pocitů k sobě samým, resp. podle toho, co jim dané chování resp. vzniklá situace a postoj k ní přinese.

Výsledky jsou v souladu s tvrzením Šimka (2013/2014), že v českém prostředí chybí jazyk morálky. Z výzkumu vyplývá, že informanti pouze v jednom případě znali definici zlatého pravidla. Všichni ostatní se jím však i bez jeho teoretické znalosti podvědomě řídí a v praxi jej aplikují do své každodenní morality.

Šimkova slova také potvrzuje názor, který sděluje Lipovetsky (2011), že jistá shoda na některých mravních pravidlech se již ve společnosti rýsuje, ale je zatím hodně

neurčitá. Týká se témat, která se nějak dotýkají většiny lidí, (hluk sekaček na zahradách, kvalita kouře z komínů), není shoda v povaze manželských vztahů, věrnosti apod. (tomu odpovídá reakce informantů na otázku nevěry).

Určitým překvapením (a doložením tvrzení Šimka (2013/2014)) je, že zlaté pravidlo nehraje významnou roli v argumentaci informantů. Informanti totiž v drtivé většině případů neměli žádné teoretické povědomí o zlatém pravidle morálky, jak prokázal výzkum. Převážná většina informantů na otázku, zda zlaté pravidlo morálky znají, odpověděla, že nikoli. Tři informanti si svou znalostí tohoto pojmu nebyli jistí a pouze jeden uvedl, že ví, co „zlaté pravidlo morálky“ znamená.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že informanti, třebaže se morálně chovají, povědomí o zlatém pravidle morálky, jako takovém, nemají. Z toho vyplývá doklad o tom, že českému člověku dnešní doby chybí slovník, pokud nezná zlaté pravidlo morálky, které je jedním z elementárních pojmů etiky. Z výše uvedeného tedy vyplývá žalostně malé povědomí informantů o zlatém pravidle morálky, zároveň se však můžeme radovat z toho, že byť jej neznají v teoretické rovině, v té praktické jej většinou považují za vlastní.

Z předchozího vyplývá, že zlaté pravidlo morálky je úplným mravním základem. Možná, že paradoxně právě proto o něm, resp. jeho názvu tolik lidí nikdy neslyšelo. Zabývají se totiž vyšším stupněm morálky, a sice empatií, vcítěním se do druhého člověka. Neubližovat = nedělat druhému, co nechci, aby on dělal mně, je pro informanty úplný základ. Ale postihnout jeho přání a tužby, procítit jeho starosti a bolesti a dokonce se mu třeba snažit pomoci, když o to požádá, to už je o několik stupňů vyšší projev morálky. Možná to tedy na jednu stranu je omezenost slovníku českého člověka, na stranu druhou je to ale také důkazem toho, že dnešní společnost se od dob dávných, kdy jsme tu pobíhali s kyji a honili mamuty, podstatně proměnila. Naše mysl a následně činy se totiž ubírají poněkud ctnostnějšími cestami. Snažíme se být k sobě ohleduplní, tvoříme si vnitřní struktury uvnitř svých lidských společenství a větších společenských celků (států) a nezůstali jsme jen u „nebudu Ti dělat to, co sám nechci, abys Ty dělal mně“.

Toho je důkazem odpověď v rozhovoru s Inf15, která uvedla: *„No, já to mám nastavený trochu jinak. Každá duše je na určitém stupni vývoji. To souvisí s mojí životní filosofií. Ten člověk se musí rozmyslet, když používá vcítění sám do sebe. Mně by se nelíbilo, kdyby mi ty peníze nikdo nevrátil. Kdyby mě někdo vzal palicí po hlavě, mě to bude bolet...to vztahuju na sebe. Pak je ale další krok a to je to, že si řekneš*

„ježišmarja, tomu člověku bude chybět i ta stovka, kterou mi pučil“. Pro mě stovka nic neznamená, já jsem si ji pučila jenom proto, že jsem zrovna neměla u sebe hotovost, ale ten člověk možná kvůli tý chybějící stovce bude ten den těžko přežívat. Anebo v téhle době covidové. Někdo to může mít postavený tak, že se nebojí smrti a nechce žít bez svobody. Ale někdo jiný lpí na životě a bude vyžadovat striktní nošení roušek, dvoumetrový rozestupy a já když k němu budu přistupovat empaticky, tak tohle budu respektovat, byť to mám sama nastavený jinak. Takže tam nemám to posuzování podle sebe v tomhle, ale to vcítění se do potřeb druhého.“

Dovolím si zde uvést své vlastní zamyšlení. To, co uvádí Inf15 v předchozím odstavci, je zcela unikátní pohled na morálku, která je zcela postavena na vcítění se do druhého člověka a tedy na něčem, co stojí někde mezi pozitivní a negativní formulací zlatého pravidla morálky, jak jej definují někteří z autorů, uvedení v teoretické části této bakalářské práce. Dělán v tu chvíli totiž ne to, co chci, aby druzí dělali mně, nýbrž to, co předpokládám, že druhý potřebuje, vyžaduje, nebo o co mě dokonce sám požádá. Pokud se chovám podle svého nejlepšího svědomí, tak v momentě, kdy já sama uvažuji v řádu (oblasti) vyšších morálních příček (hodnot/principů) a chovám se podle toho, tak on v podstatě kolikrát i ten „lump“ zjihne. Podle toho, kdo jsem, k sobě přitahuji podobně smýšlející lidi a dokážu-li si zachovat v konfrontačních situacích chladnou hlavu a zůstanu klidná, zůstanu majákem, který nepoloží sebevětší vlna.

Během výzkumu se mi potvrdila má domněnka, že **aplikace zlatého pravidla v praxi přímo vyžaduje schopnost vcítění se, tj. empatie**. Nejvíce zřejmé to bylo u otázky eutanazie, se kterou v naší zemi nejsou přímé zkušenosti, ale na kterou měli informanti poměrně jednotný názor. Odpovědi informantů na tuto otázku nebyly košaté, dá se ale vidět poměrně jednoduché schéma, podle kterého odpovídali a tu a tam se vyskytne i nějaký vyšší mravní princip, který se tam ozývá. Většina informantů shodně uvedla, že pokud by pracovali na místě lékaře ve státě, ve kterém je eutanazie legální, tak by s ní souhlasili, protože pokud člověk trpí a skutečně před ním není naděje na zlepšení, je dle informantů na místě mu pomoci. Hlavní motivací souhlasného vyjádření k eutanazii byla tedy empatie a respekt ke svobodné vůli trpící osoby. Dva informanti v této situaci hovořili v tom smyslu, že v té situaci nikdy nebyli a neumějí se tedy rozhodnout. Pouze jeden informant (Inf9), uvedl, že by eutanazii neprovedl, protože zastává názor, že nikdo nemůže nikoho zbavit života.

Druhým nejvýraznějším argumentem pro morální chování byly **obecné morální principy**, tedy logika, zodpovědnost, spravedlnost a právo na sebeurčení. Nesmírně

důležité a zároveň pozoruhodné je zde slovo „se“, které hraje významnou roli. Velké množství informantů v tomto kontextu totiž uvedlo, že se nějak zachovali: „*protože se to dělá*“, čímž prokázali smysl pro obecně morální princip. Ono slovíčko „se“ zde hraje zásadní roli, neboť udává předpoklad jistého vždy dodrženeho vzorce chování bez jiných nutných podmínek nebo vysvětlení.

Nakonec se dostáváme ke třetí nejčastější argumentaci k morálnímu chování, a sice k **pravidlům a zákonům**.

Čekala jsem, že pravidla a zákony budou, coby důvody k morálnímu jednání v odpovědích informantů, zcela převažovat, což výzkum nepotvrdil. Například jsem čekala, že informanti budou jako odpověď na otázku o vracení dluhu nejčastěji uvádět, že půjčka se vrací, neboť se vlastně jedná o jakousi formu ústní smlouvy mezi dvěma fyzickými osobami a jako taková je právně závazná. Ukázalo se však, že tuto pomyslnou první příčku obsadilo svědomí a zákon byl až třetím nejčastějším argumentem pro morální jednání. Informanti se na legalitu a zákonnost odkazovali nejčastěji v otázce týkající se vyklizení nelegálně obydleného domu, nebo vykázní opilého dítěte z nízkoprahového zařízení.

Myslela jsem si, že tím, že si tohle téma ke zpracování své bakalářské práce zvolím, si zároveň odpovím na spoustu svých otázek. Výsledkem je, že jsem si na část z nich odpověděla, zároveň mi však několikanásobně více nezodpovězených otázek přibýlo. Například, jak silný musí být náš vnitřní morální motiv k určitému jednání, aby přebil případné potíže z něj vyplývající? Mám na mysli, jestli se budeme chovat morálně i tehdy, když nám za to hrozí smrt, respektive když tím morálním chováním vlastně půjdeme takzvaně „proti proudu“? Nebo se chováme morálně jenom když nás to vlastně moc nebolí? Kde se v nás bere pevná a ničím nezlomná morálka? Existuje vůbec taková? A kdo ji v sobě má? A kdo ne? A proč?

Při psaní této práce jsem vycházela z vlastního předpokladu, že každý člověk má v sobě jakýsi „morální kompas“, který mu určuje, že se v těžké situaci bude rozhodovat správně alespoň v teoretické rovině. Pak mě zajímalo, jak a podle čeho lidi zpětně soudí (hodnotí) svoje chování. Někdy je však, než onen kompas, silnější chtění, které nás pohání k získání výhod, statků hmotných i nehmotných, či dosažení našich přání. Tato pak mohou mít za následek jistá selhání v oblasti morálního vnímání sebe sama. Je však třeba mít na paměti, že morální kodexy má každý nastaveny odlišně a co je pro jednoho dobré, nemusí být dobrým i pro druhého, jak to ostatně ve své knize zmiňuje i Sokol (2014). To, že budu činit druhému člověku to, co si myslím, že je pro něho dobré, být

pro něj ve skutečnosti dobré vůbec nemusí. Domnívám se tedy, že je dobré zachovat maximum osobní svobody, nezasahovat, respektive nevstupovat do „zahrádky“, tam, kde nejsem zvána a plně respektovat osobnost druhého člověka.

Odpovědi na výzkumné otázky:

Na výzkumné otázky se mi dostalo následujících odpovědí. Pro morální jednání používají informanti na prvním místě nejčastěji svědomí, empatii k druhému člověku a soucit. Na druhém místě převládají obecné morální principy a na třetím místě jsou pak normy a zákony.

Co se týče druhé výzkumné otázky, tedy jakou roli v rozhodování informantů hraje zlaté pravidlo morálky, může odpověď vypadat poněkud složitěji, protože z výzkumu vyplývá, že informanti sice zlaté pravidlo morálky pod tímto označením neznají, avšak v situacích, kdy se musejí rozhodnout, podle něho ve většině případů jednají. Abych to shrnula, informanti podle zlatého pravidla ve většině případů jednají, v jejich argumentaci však hraje roli minimální.

6 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zmapovat chování a rozhodování jedinců ve chvílích, kdy byli vystaveni morálním dilematům a zjistit, které argumenty pro morální jednání použili nejčastěji. Zároveň jsem zjišťovala, jakou roli v jejich rozhodování hrálo zlaté pravidlo morálky.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že člověk, byť mající teoretické povědomí o tom, co je morální, se někdy nechává zlákat momentálním chtěním a pudy, ačkoli si je vědom, že toho bude později litovat. Ve většině případů však zlaté pravidlo morálky ve společnosti, zdá se, převažuje, a je velmi kladně vnímáno.

Cíl práce byl tedy naplněn. Zjistila jsem proč a jak se lidé ve chvílích, kdy byli vystaveni morálním dilematům, rozhodovali a zachovali, a že se zlatého pravidla lidé většinou drží, byť nevědí, že se ono chování takto nazývá. Z výzkumu vyplynulo, že zlaté pravidlo morálky ve společnosti jednoznačně převažuje.

7 SEZNAM LITERATURY

1. ANZENBACHER, A., 1994. *Úvod do etiky*. Praha : České katolické nakladatelství Zvon. ISBN 80-7113-111-3.
2. ANZENBACHER, A., 2001. *Úvod do etiky*. Praha : Academia. ISBN 80-200-0917-5.
3. ANZENBACHER, A., 2015. *Křesťanská sociální etika, Úvod a principy*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-371-4.
4. BIBLE. biblenet.cz. [Online] Česká biblická společnost. [Citace: 4. 10 2021.] <http://biblenet.cz/app/b?book=Gen&no=1&search=Otev%C5%99%C3%ADt>.
5. CALDWELL-HARRIS, C., 2014. In a Foreign Language, “Killing 1 to Save 5” May Be More Permissible. *www.scientificamerican.com*. [Online] 20. 5 2014. [Citace: 21. 4 2021.] <https://www.scientificamerican.com/article/in-a-foreign-language-killing-1-to-save-5-may-be-more-permissible/>.
6. DROZENOVÁ, W., 2012. *pfyziolmysl.upol.cz*. [Online] 23. 12 2012. [Citace: 1. 4 2020.] <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=2602>.
7. FILIPSKÝ, J., 1976. *Bhagavadgíta*. Praha : Odeon. ISBN 01-077-76.
8. FROMM, E., 1997. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-232-4.
9. GAMMON, K., 2012. *livescience.com*. [Online] 27. 6 2012. [Citace: 10. 4 2021.] <https://www.livescience.com/21212-what-is-freedom.html>.
10. HEGEL, G., 1992. *Základy filosofie práva*. [překl.] Vladimír Špalek. Praha : Academia. ISBN 80-200-0296-0.
11. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
12. HOBBS, T., 2009. *Leviathan*. Praha : Oikoymenh. ISBN 978-80-7298-106-9.
13. IVANOVÁ, K., 2006. *Základy etiky a organizační kultury v managementu zdravotnictví*. Brno : Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. ISBN 80-7013-442-9.
14. JANKOVSKÝ, J., 2003. *Etika pro pomáhající profese*. Praha : Triton. ISBN 80-7254-329-6.
15. KALINA, K., 2015. *Klinická adiktologie*. Praha : Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4331-8.

16. KANT, I., 1990. *Základy metafyziky mravů*. [překl.] PhDr. Ladislav Menzel. Praha : nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0152-5.
17. KUBÁTOVÁ, H., 2006. *Metodologie sociologie*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1549-6.
18. KÜLPE, O., 1990. *Úvod do filosofie*. Praha : Josef Pelcl. RF A 005814.
19. KUTNOHORSKÁ, J., CICHÁ, M. a GOLDMANN, R., 2011. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada. ISBN isbn978-80-247-3843-7.
20. LÉVINAS, E., 1997. *Totalita a nekonečno*. Praha : OIKOYMENH. ISBN 80-86005-20-8.
21. LEWIS, C.S., 2011. *K jádru křesťanství*. Praha : Návrat domů. ISBN 978-80-7255-254-2.
22. LIPOVETSKY, G., 2011. *Soumrak povinnosti*. Praha : Prostor. ISBN 978-80-7260-237-7.
23. MATOUŠEK, O., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.
24. MIOVSKÝ, M., 2003. *Průručka k provádění výběru metodou sněžové koule*. Praha : Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-08-0.
25. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.
26. MOŽNÝ, I., 2008. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-86429-87-8.
27. NOHL, H., 1988. *Die pädagogische Bewegung in Deutschland und ihre Theorie*. Frankfurt a.M. : Vittorio Klostermann. ISBN 978-3-465-03181-9.
28. PELCOVÁ, N., 2010. *Vzorové lidství*. Praha : Portál. ISBN 978-80-7367-756-5.
29. PIAGET, J., 2010. *Psychologie dítěte*. Praha : Portál. ISBN 978-80-7367-798-5.
30. PŁOTKA, W., 2020. Subjektivita, svoboda a obnova. Přítomnost Patočkova myšlení v Polsku. *Filosofický časopis*. 2020, 2.
31. PUTNOVÁ, A., 2007. *Etické řízení ve firmě*. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-1621-3.
32. Sb., Ústavní zákon č. 1/1993. 2013. *Zákony pro lidi. Zákony pro lidi*. [Online] 1. Červen 2013. [Citace: 8. Leden 2021.] <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>.
33. SCHELER, M., 1968. *Místo člověka v kosmu*. Praha : Academia. ISBN 508-21-862.

34. Simple, Latin is. 2016. Latin online learning platform. [Online] 2016. [Citace: 15. březen 2021.] <https://www.latin-is-simple.com/en/vocabulary/noun/208/>.
35. SOBEK, T., 2008. *Argumenty teorie práva*. Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR. ISBN 978-80-7380-134-2.
36. SOKOL, J., 2014. *Etika, život, instituce*. Praha : nakladatelství Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-223-1.
37. SOKOL, J., 2016. *Člověk jako osoba*. Praha : Nakladatelství Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-682-6.
38. STÖRIG, H. J., 2007. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-206-0.
39. ŠIMEK, J., 1995. *Lidské pudy a emoce*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-121-2.
40. ŠIMEK, J., 2015. *Lékařská etika*. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-5306-5.
41. ŠIMEK, J., KUBARTOVÁ, K., a ŠULISTOVÁ, R., 2013/2014. *Language of Ethics from the Perspective of the Czech Nursing Ethics*. Bratislava : Publishing House Curriculum, 2013/2014. ISBN 978-80-87894-01-9.
42. TUGENDHAT, E., 2004. *Přednášky o etice*. Praha : Oikoymenh. ISBN 80-7298-086-6.
43. ÚLEHLA, I., 2004. *Umění pomáhat: Učebnice metod sociální praxe*. Praha : SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON). ISBN 80-85850-69-9.
44. UZEL, R., 2010. *Nevěra a co s ní*. Praha : Petrklíč. ISBN 978-80-7229-241-7.
45. VAŠUTOVÁ, M., 2015. *Didaktika psychologie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7464-681-2.
46. ZAPLETALOVÁ, J., 2014. Psychologická etika v poradenství. *Učitelské noviny*. 2014, 2.

8 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Seznam okruhů pokládaných otázek

Příloha 2: Informovaný souhlas

1. Příloha

Seznam okruhů pokládaných otázek:

Otázka č.1: Půjčil/a jste si někdy od kamaráda peníze? A vrátil/a jste mu je? Proč?

Otázka číslo 2: Máte přítele/přítelkyni nebo manžela/manželku? A byl/a jste mu/jí někdy nevěrný/á? Proč?

Otázka č. 3: Nějací mladí lidé obsadili dům, který je prázdný a patří městské části, která nemá v tuto dobu pro něj využití. Jako představitel/ka městské části byste nechal/a nebo nenechal/a dům vyklidit?

Otázka č. 4: Měly by se (nebo neměly) dávat sociální dávky lidem, kteří jsou práce schopni, pouze tehdy, když odvedou nějaké obecně prospěšné práce?

Otázka č. 5: Pracujete v nízkoprahovém zařízení pro děti, které má jeden jediný zákaz: Nesmí tam přijít dítě pod vlivem alkoholu. Přišel tam však desetiletý chlapec, zjevně opilý a po chvíli usnul v křesle. Vykázal/a byste ho nebo ne?

Otázka č. 6: Představte si, že jste lékař/ka v Holandsku, kde je eutanazie legální. Pacient v terminálním stádiu Vás o ni požádá. Jak budete reagovat a proč?

Otázka č. 7: Slyšel/a jste někdy termín: „zlaté pravidlo morálky? A používáte ho někdy?

2. Příloha :

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

Obor Rehabilitační - psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory

INFORMOVANÝ SOUHLAS

pro bakalářskou práci: *Zlaté pravidlo morálky v praxi*

autor bakalářské práce: *Tereza Prášková*

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci s názvem *Zlaté pravidlo morálky v praxi*, v rámci které provádím výzkum, jehož cílem je zmapovat chování a rozhodování jedinců ve chvílích, kdy byli vystaveni morálním dilematům. Dalším cílem výzkumu je zjistit, co je pro dnešní lidi motivací chovat se morálně a zda je jedním z těch důvodů aplikace zlatého pravidla morálky.

Výzkum bude realizován pomocí rozhovorů, z nichž každý bude trvat přibližně 15-30min. Rozhovory budou nahrány na diktafon a následně přepsány. U získaných dat bude následně provedeno otevřené kódování, kdy se analyzovaný text rozdělí na jednotky, kterým bude přidělen určitý kód. Vzniklé kódy pak budou sdruženy do jednotlivých kategorií a následně interpretovány.

Z účasti na výzkumu pro Vás nevyplývají žádná rizika, neboť audionahrávky budou po vytěžení dat smazány a údaje o jméně a místě jejich pořízení budou účelově pozměněny z důvodu zachování anonymity a etické korektnosti.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Student/ka mne informoval/a o podstatě výzkumu a seznámil/a mne s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako s výhodami a riziky, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studenta/ky.

Měl/a jsem možnost si vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se studenta/ky zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď.

Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním osobních a citlivých údajů účastníka výzkumu v rozsahu, způsobem a za účelem specifikovaným v tomto informovaném souhlasu.

Vyplněním tohoto dotazníku souhlasím s účastí ve výše uvedeném výzkumu.

V..... Dne..... Podpis informanta:.....

9 SEZNAM ZKRATEK

Inf - informant

MP - městská policie

OSPOD - Odbor sociálně-právní ochrany dětí